شاخصه‌های مسجد تراز انقلاب اسلامی

ابوالقاسم علیزاده[1]*

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۰۵تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۳۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۰۱ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۰۵

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست و هفتم، شماره ۱۰۴، پاییز ۱۴۰۳

20.1001.1.1735501.1403.27.104.3.2

چکیده

مسجد تراز انقلاب اسلامی، به‌مثابه قرارگاه و کانون اصلی و محوری تحولات اجتماعی است که در نظام و جامعه‌ی دولت محله و مسجد محور، با احیای ظرفیت‌های بالقوه و خاموش و مورد غفلت قرارگرفته مساجد و ارائه نظام جامع نظارتی و هدایتی و پیش برنده، ضمن افزایش پویائی و جاذبه‌های مساجد (در عین حفظ استقلال)؛ ارتباط متقابل اثربخش و هم‌افزا، اولاً؛ بین مساجد و گلوگاه‌های تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر در ساحت‌های دینی تربیتی، فرهنگی، آموزشی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نظام اسلامی و ثانیاً؛ بین مسجد و خانواده و مدرسه و شجره طیبه بسیج در جامعه‌ی اسلامی؛ تقویت و ترمیم می‌گردد.

در این راستا، ترسیم جلوه‌ای نسبتاً کامل از مسجد تراز انقلاب به‌عنوان محور محله‌ی اسلامی با شناختی جامع و دقیق از ظرفیت‌ها و شاخصه‌های مسجد تراز، شمایی از دولت و حاکمیت اسلامی را در مقیاس محله متجلی و محقق خواهد ساخت. نگارنده این سطور بامید تأمین بخشی از خواستگاه بیانیه گام دوم انقلاب با مروری بر شاخصه‌های اصلی مسجد تراز انقلاب اسلامی؛ انتظار دارد تا جامعه‌ی نخبگانی نسبت به مهم‌ترین سنگر انقلاب توجه ویژه‌ای را معطوف دارد.

واژگان کلیدی:

مسجد- تمدّن اسلامی- تراز - محله اسلامی- محله محوری-ارکان مسجد تراز- شاخصه‌ها

---

[1] دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی، تهران. (نویسنده مسئول)، abolgasmalizadeh@gmail.com

۱-مقدّمه و بیان مسأله

۱-۱-مقدمه موضوع

در جامعه و نظام مبتنی بر اصول و آموزه‌های دینی، مسجد محوری و حاکمیت فرهنگ مسجدی که همان فرهنگ ناب مکتبی و اسلامی است از اولویت و بلکه اصالت برخوردار است زیرا در چنین نظامی اصالت با دین و مکتب است و الزاماً تمام تاروپود و شئون قوانین و نظامات اجتماعی باید متأثر از احکام و دستورالعمل‌های دینی باشد چه آنکه هویت جامعه به مکتبی بودن آن است و لذا در صدر اسلام بنا و احداث مسجد در اولویت اول بود؛ تا رتق‌وفتق امور مردم و جامعه در آن صورت پذیرد.

جمهوری اسلامی ایران نیز به‌عنوان نظام سیاسی مبتنی بر دین، به لحاظ آرمانی، مستلزم حرکت انقلابی بر ریل کارآمدی و رشد و پیشرفت می‌باشد تا همواره بتواند ظرفیت الگو بودن برای جوامع تشنه‌ی عدالت و معنویت و امنیت را در درون خود حفظ و تقویت نماید. این مهم محقق نخواهد شد مگر با تمرکز بر عوامل و مؤلفه‌های موجده آن‌که ریشه در اصلی‌ترین سنگر انقلاب اسلامی یعنی مسجد دارد.

چه آنکه انقلاب اسلامی ریشه در مسجد و مسجد نیز کانون تمدّن ساز و مولّد فکر و اندیشه و تربیت اسلامی و انقلابی و پایگاه شناسایی و بسیج‌کنندگی ظرفیت‌ها و استعدادهای متنوع (به‌عنوان سنگر اصلی انقلاب و نظام برآمده از آن) شناخته می‌شود. ازاین‌روی مسئله اصلی ما در این مقاله پژوهشی؛ تبیین درست هویت و شاخصه‌های مسجد تراز انقلاب اسلامی در جامعه انقلابی و ولایی محله محور و احیای ظرفیت‌های تمدّن ساز و تحوّل آفرین مساجد و بازگرداندن اثرگذاری آن در دستگاه‌های تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر، امری است ضروری و در اولویت توجّهات باید قرار گیرد و الّا خسارت‌ها و آسیب‌های ناشی از آن غیرقابل‌جبران خواهد بود.

مسجد تراز انقلاب و نظام اسلامی، از متن اسلام ناب جوشیده و در تمام ابعاد زندگی مؤمنانه انسان (فردی و اجتماعی) به‌منزله کانون محوری تولید فکر و اندیشه مکتبی و تربیتی و انقلابی در جهت رشد و تعالی و کمال آحاد مردم و تمدّن‌سازی، با رویکرد جهادی و انقلابی؛ نقش‌آفرین و اثرگذار می‌باشد.

درواقع مسجد تراز، پایگاه و سنگر اصلی اجتماع و انسجام‌بخشی استعدادها و توانمندی‌های جامعه در جهت تأمین نیازهای توده مردم در چارچوب ارزش‌های انقلاب اسلامی و حلقه وصل بین امّت و امام مسلمین و کارگزاران و متولیان جامعه و مردم می‌باشد.

۱-۲- ضرورت موضوع

نظریه جامعه محله و مسجد محور در جامعه اسلامی از مبنایی‌ترین دیدگاه‌ها و نظریه‌هاست که نمونه تاریخی آن در صدر اسلام و نیز هویت حکمرانی سیاسی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و اصول و مبانی دینی و مکتبی؛ گواه این حقیقت است که در محورهای ذیل به ابعاد گوناگون آن توجه گردیده است:

۱- نبود تعریف روشن از هویت و شاکله‌ی مسجد تراز انقلاب و نامشخص بودن تمامی ارکان و ظرفیت‌ها و شاخصه‌های آن.

۲- ضعف در رویکرد به جامعه‌ی محله محور و مسجد پایه.

۳- سردرگمی در مدیریت راهبردی مساجد، (وجود مدعیان و متولیان گوناگون و مختلف).

۴- ضعف در ارتباط اثربخش و هم‌افزا بین مسجد و خانواده و مدرسه با رویکرد محله محوری.

۵- ضعف در پاسخگو بودن مساجد به ابهامات و مسائل مختلف آحاد مردم به‌ویژه نسل جوان.

۶- وجود حلقه مفقوده ارتباط متقابل و هم‌افزا بین مساجد و گلوگاه‌های تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر در ساحت‌های دینی، تربیتی، فرهنگی، آموزشی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نظام اسلامی.

۱-۳- اهمیت موضوع

۱- فراهم کردن زمینه برای شناخت و احیای ظرفیت‌های فراموش‌شده مساجد و شبکه‌سازی و زمینه‌سازی مساجد برای به اشتراک‌گذاری تجارب گام نُخست انقلاب به‌منظور شناخت و تجلّی هویّت مسجد تراز انقلاب اسلامی در گام دوّم انقلاب و ترسیم جایگاه و نقش مساجد در نظام مسائل اولویت‌دار جامعه انقلابی و مکتبی و تلاش برای حل آن‌ها به کمک سایر نهادها و بازیگران، با رویکرد دولت محله محور و مسجدپایه و نیز هویت تحولی و تمدّنی.

۲- تأمین انتظارات از کارکرد مساجد در گام دوم انقلاب اسلامی.

۳- کانون محوری هرگونه تحوّل و انقلاب و پایه اصلی تمّدن سازی در مکتب اسلام " مسجد " است، گواه این امر:

اولاً؛ سابقه تمدّنی اسلام و سیره پیامبر اکرم (صل الله علیه وآله) و ائمه معصومین (سلام‌الله علیهم) و بزرگان دین و ثانیا؛ پیشینه انقلاب اسلامی و نقش مساجد به‌عنوان سنگر و کانون اصلی تحولات سیاسی و فرهنگی و اجتماعی در جامعه اسلامی.

۱-۴- مساله اصلی

ابهام در نظریه جامعه ی اسلامی محله محور و ماهیّت و ظرفیت ها و شاخصه های مسجد تراز انقلاب اسلامی!

- بدلیل ابهام در نقش های مورد انتظار و شأن و جایگاه واقعی مسجد تراز انقلاب اسلامی.
- نامشخص بودن ارکان و شاخصه ها و ظرفیت های مسجد تراز انقلاب اسلامی.
- نبود زمینه های انسجام بخش و شبکه سازو هم افزا، بین مساجد در سطح منطقه ای و ملی.

نحوه سازماندهی مقاله

در امتداد مراحل پنج‌گانه سیر تکاملی انقلاب اسلامی (انقلاب اسلامی – نظام اسلامی – دولت اسلامی – جامعه اسلامی – تمدن نوین اسلامی) و در چارچوب بیانیه گام دوم انقلاب و قرار گرفتن بر ریل خودسازی و جامعه سازی و تمدن‌سازی؛ ناگزیر از رسیدن به چشم‌اندازی که ما را به تحقق جامعه اسلامی و تمدن نوین اسلامی در جهت بسترسازی ظهور و شکل‌گیری حاکمیت عدل و توحیدی و جهانی آخرین حجت الهی حضرت مهدی (عج) رهنمون گردد؛ هستیم. در راستای سند تحول ده ساله‌ی بسیج مستضعفین در سطح ملی؛ آنچه ما را ملزم می‌نماید و در این مسیر بدون تردید یاری خواهد کرد تحقق جامعه‌ی اسلامی محله‌محور و مسجد پایه می‌باشد. ولذا در ابتدا ضرورت تغییر در نوع نگاه به نظامات محله و مسجد محور را مطرح و سپس شاکله‌ی مسجد تراز محله‌ی اسلامی را در جامعه‌ی انقلابی، با پرداختن به شاخصه‌های اصلی آن از منظر صاحب‌نظران و علاقه‌مندان به ایده‌ی محله‌ی اسلامی مسجد محور خواهیم گذراند. بدیهی است مراد ما از مسجد، کانون پرنور و مقدسی است که مجموعه نیازهای مادی و معنوی آحاد مردم و جمعیت پیرامونی خود را که با واحد محله شناخته می‌شود پاسخگو باشد؛ و این مهم وقتی جامه عمل می‌پوشد که تمام ظرفیت‌های مسجد که ناظر بر کارویژه‌ها و کارکردهای متنوع و گوناگون آن است احیاء و به صورتی فعال جریان داشته باشد. در دوران مُکنت و اقتدار انقلاب اسلامی که زمینه بیش از هر زمان دیگر برای تحقق این حقیقت فراهم است؛ محتوای این مقاله‌ی پژوهشی؛ به فضل الهی با کمک همه بازیگران عرصه دینی و سیاسی و اجتماعی و فرهنگی، خواهد توانست هویت مهم‌ترین سنگر انقلاب و نقش‌آفرینی بی‌بدیل آن را به متن جامعه بازگردانده و جریان و فرهنگ مسجدی که ترجمان فرهنگ ناب دینی است را نیز بر تاروپود قوانین و شریان‌های حیاتی جامعه و نظام اسلامی و انقلابی؛ حاکم سازد.

۲– ادبیات موضوع و پیشینه

۲–۱– مسجد و فرهنگ مسجدی در نظام توحیدی محله محور:

– میل انسان به پرستش و عبودیت و مسجد بهترین مکان برای عبادت و بندگی؛

در نظام توحیدی، یکی از شئون خداپرستی، توحید در عبادت است. بدین معنی که در عالم آفرینش و جهان هستی فقط یک موجود، شایسته پرستیده شدن است و آن خالق هستی، خدای متعال است و انسان نیز به‌حکم فطرت، در نهان خویش دوست دارد به یک عنصر «بهتر و برتر» دست‌یافته و تکیه زند.

انسان موحّد و خداپرست به دنبال عبادت و ارتباط مستمر با خداست و مسجد نیز بهترین مکان و محل برای ظهور و بروز عبادت بر روی زمین است. عموم موحّدان و به‌ویژه مسلمانان در عصر نبوی (صلی‌الله علیه وآله) و پس‌ازآن، برای اطاعت خداوند کارهای ویژه‌ای را در معابد و مساجد انجام داده و می‌دهند. این اعمال اگرچه معنایِ خاص عبادت (نماز و...) نمی‌باشد، ولی عبادت در معنای گسترده آن‌که شامل هرگونه پیروی و خشنودی خدای متعال خواهد بود و به عبارتی هرآن چه در مسیر اطاعت او باشد و موجب رضایت او گردد، عبادت به شمار می‌آید؛ و لذا مسجد با این معنای عبادت، از ظرفیت و کارایی گسترده‌تری می‌تواند برخوردار باشد. چون فقط به مناسک عبادی مثل نماز و اعتکاف و ذکر و ... خلاصه نمی‌شود، بلکه تبدیل به یک جایگاه باشکوه و قدرتمند اسلامی خواهد شد. به‌طور روشن اگر قرار بود عبادت در ساحت فردی شخص خلاصه شود، نیازی به تأسیس یک پایگاه در بیرون از خانه و در میان اجتماع مردم نبود.

– مسجد، کانون بسط و توسعه‌ی فرهنگ غنی اسلام؛

مسجد تراز انقلاب و جامعه اسلامی در امتداد نقش تمدّنی مسجد در تاریخ اسلام وزندگی مسلمانان در عصرهای پیشین تاکنون، همواره مشعل هدایت، نشانه توجه به ارزش‌های والای انسانی، محل طرد آلایش‌های مادی، نشانگر هویت فرهنگ و هنر اسلامی و بالاخره مرکز پیشگیری و کاهش بزهکاری‌های اجتماعی باید باشد.

مسجد کانون بسط و توسعه‌ی فرهنگ غنی اسلام بوده و بسیاری از فعالیت‌های فرهنگی مسلمانان در مسجد انجام می‌گرفت. به‌طورکلی پایگاه فرهنگی جهان اسلام از مساجد شکل‌گرفته و هسته‌ی اولیه فعالیت‌های فرهنگی دین مبین اسلام در مساجد تشکیل‌شده است. لذا می‌توان گفت: اصلی‌ترین پایگاه فعالیت‌های فرهنگی چه در دوران پیامبر عظیم‌الشان و چه در دوران ائمه اطهار: مساجد بوده‌اند. نقش مساجد بر هویت و فرهنگ اسلامی تا بدان جاست که با دور شدن از مساجد، نتیجه‌ای جز تخریب ظاهری و باطنی و

همین‌طور سقوط مبانی فرهنگ دینی در وهله‌ی نخست و از میان رفتن وحدت اسلامی در وهله‌ی دوم در پی نخواهد داشت. از طرفی رابطه متقابل میان ارزش‌ها و باورهای سنّتی و مذهبی، فرهنگ و روابط اجتماعی نشان می‌دهد که مساجد به‌عنوان کانون‌های ارزشی و فرهنگی دین مبین اسلام، نقش تأثیرگذاری در شکل‌گیری روابط اجتماعی مسلمانان داشته‌اند که این موضوع نشان‌دهنده‌ی نقش مؤثر این نهاد اسلامی بر فرهنگ و هویت مردمان شهرهای اسلامی می‌باشد؛ بنابراین مسجد به‌عنوان مرکز فرهنگ‌سازی اسلامی و نهاد تأثیرگذار بر الگوهای رفتاری افراد در تمام زمینه‌ها، به‌صورت محسوس و نامحسوس در شکل‌گیری فرهنگ و هویت افراد چه در سطح فردی و چه در سطح اجتماعی نقش به‌سزایی ایفا می‌نماید. بدین شکل مشخص می‌شود که تبیین و تعیین جایگاه واقعی مساجد در جوامع اسلامی موجب افزایش کارایی آن در تقویت و تثبیت زیرساخت‌های فرهنگ اصیل اسلامی خواهد شد. بدون تردید می‌توان نتیجه گرفت که امروز کلید حل مشکلات بسیار امت اسلامی در مسجد یافت می‌شود. اقدام و سنت حضرت رسول (صلی‌الله علیه وآله) در تأسیس مسجد، یک حرکت مقطعی و نمادین و اتفاقی نبود، بلکه نقطه آغاز را به‌صورت حساب‌شده به ما نشان داده است و بدون شک هم‌اکنون نیز می‌تواند و می‌بایست نقطه آغاز و کوتاه‌ترین و بهترین مسیر اصلاح امّت مسلمان قلمداد شود.

– فرهنگ ناب مسجدی کانون توجهات دوست و دشمن؛

امروزه آمریکا، انگلیس، فرانسه و رژیم غاصب صهیونیستی و برخی دیگر از کشورهای به اصلاح متمدّن غربی و اروپایی و نیز حکومت‌های وابسته و گروهک‌های پرورده و تروریست آن‌ها، با همه امکانات به جنگ سخت‌افزاری و نرم‌افزاری با فرهنگ مسجدی و عقاید نورانی و نجات‌بخش پیامبران الهی؛ می‌پردازند که اقدامات زیر، نمادهایی از تلاش‌های شیطانی و مرموز و ضد بشری آن‌هاست:

۱- برگزاری مسابقه کاریکاتور در توهین به پیامبر بزرگ اسلام، توسط رسانه‌ها و خبرگزاری‌های غربی.

۲- برگزاری جشنواره جوک علیه ادیان و مذاهب.

۳- انفجار در مسیر کاروان‌های زیارتی.

۴- انفجار مسجد دیسی در یوسف خیل (ولایت پک‌تیای افغانستان).

۵- انفجار مسجد براثا در بغداد، با ۷۷ شهید و ۱۳۰ زخمی.

۶- انفجار مسجد جامع زاهدان، با ۲۸ شهید و حدود سیصد زخمی.

۷- تخریب مساجد صعده، فلسطین؛ توسط جنگنده‌های آمریکایی و صهیونیستی.

۸- ممنوعیّت ساختن مناره برای مساجد در سوئیس.

۹- اختلاف‌افکنی در میان فرزندان مساجد در بلاد گوناگون.
۱۰- حمایت و پشتیبانی از جذب و سازمان‌دهی و تربیت عناصر وحشی داعشی و تکفیری و منافق در جهت ایجاد و گسترش ناامنی در بلاد اسلامی ازجمله ایران و ترویج اسلام هراسی.

این اقدامات اگرچه قلب و وجدان انسان‌های آزادی‌خواه جهان ازجمله مسلمانان را جریحه‌دار کرده و می‌کند اما به لحاظ مبنایی و راهبردی زمینه‌ی رشد و توسعه‌ی آرمانی را بیشتر فراهم می‌نماید؛ زیرا اولاً؛ با این اقدامات کور و مرموز باعث ایجاد حساسیت بیشتر نسبت به یگانه روزگار و پیامبر رحمت و امنیت و عدالت (رسول گرامی اسلام حضرت محمد صلی‌الله علیه و آله) و مکتب نجات‌بخش او یعنی اسلام عزیز می‌شوند و این موجبات تحقیق و آشنایی بیشتر و سپس جذب و اقبال از منطق فطری و وجدانی آن بزرگوار را، به دست دشمنانش فراهم می‌سازد؛ و ثانیا؛ احساس خطر اردوگاه شیطان و نظام سلطه از بیداری و اتحاد و همکاری فرزندان مسجدی دنیای اسلام و درنهایت باعث غرور و عزّت و اقتدار بیشتر پیروان مکتب اسلام، به‌ویژه در بین ملّت‌های تحت ظلم و ستم در تمامی جهان می‌شوند؛ زیرا وقتی منطق قوی و الهام‌بخش نبوی (ص) و فرزندان معصوم و پاکش همچون امام حسین (علیه‌السلام) به گوش ملّت‌های تشنه‌ی عدالت و پاکی و امنیّت می‌رسد، به‌طور طبیعی و وجدانی و فطری ناخودآگاه جذب و شیفته رسول خدا، پیامبر رحمت می‌شوند و جالب اینکه علیرغم این تجربه‌ی تاریخی بازهم دشمنان احمق و نادان، دست از اهانت و توهین به ادیان آسمانی و محبوب‌ترین انسان‌های روی زمین، آن‌هم در کشورهایی که برحسب ظاهر ادعای آزادی بیان دارند؛ برنمی‌دارند. به‌راستی چرا در کشورهای به‌اصطلاح حامی حقوق بشر و آزادی بیان هر از چند گاهی شاهد تهاجم و تخریب و آتش زدن مساجد مسلمانان هستیم؟ آیا جریان‌های استکباری و الحادی با فیزیک مساجد و درب و دیوار و مناره و محیط سرزمینی آن مشکل‌دارند که اگر چنین باشد چرا هرگز متعرض مساجد مناطق و کشورهای تحت سلطه خویش همچون عربستان و... که بعضا یادآور مسجد ضراری دیگر هستند نمی‌شوند. با کمی مطالعه و دقت به‌خوبی می‌شود فهمید که خصم دون با فرهنگ مسجدی آن‌هم مسجد زنده و زنده کننده و تراز تمدّن اسلامی و نیز تراز انقلاب اسلامی همواره مشکل و دشمنی داشته و دارد. مسجد پویا و الهام‌بخش که بسان سنگر و خاک‌ریزی فعال و پرشور و دائم در حال مقاومت و مبارزه باشد و انسان‌های مظلوم و تحت ستم را به اتحاد و انسجام و جهادی تمام‌عیار برای رهایی از هرگونه پلشتی و فساد و تباهی در شبکه عظیم مساجد جهان اسلام؛ فراخوانده و سازمان‌دهی نماید. این‌چنین مساجدی البته برای تشنگان

عدالت و امنیت و پاکی، کانون امید و پناه مطمئنی است و برای صاحبان و تشنگان قدرت و ثروت مادی و شیطانی؛ خطرناک و غیرقابل تحمّل است.

۲-۲- ادبیات نظری

۲-۲-۱- جایگاه اصلی‌ترین محور محلات اسلامی (مسجد) در اسناد بالادستی:

- غفلت و بی مهری به مسجد حتی در قانون اساسی؛

در هر نهاد و سازمانی، نقش قوانین و آیین‌نامه‌ها و اساسنامه و مرامنامه، نقش محوری و اساسی را دارد. چه آنکه نقشه راه و مسیر حرکت آن را مشخص و روان می‌سازد. نهاد مقدّس مسجد هم از این امر مستثنا نمی‌باشد. به‌ویژه در جامعه و نظامی که مبتنی بر آموزه‌های دینی و انقلابی است و مسجد نیز به‌منزله سنگر و خانه‌ی اوّل برای آحاد مسلمانان شناخته می‌شود. آنچه متأسفانه از بررسی مجموعه قوانین رسمی کشور پیرامون مسجد که انعکاس یافته در اسناد بالادستی می‌باشد به دست می‌آید، واقعیت ناخوشایندی است که جز غفلت و بی‌مهری نسبت به مهم‌ترین سنگر و خاک‌ریز انقلاب و نظام اسلامی یعنی مسجد؛ نمی‌تواند باشد. از قانون اساسی که میثاق ملی است گرفته که تنها یک بار کلمه مسجد، آن‌هم به اعتبار کانون اصلی بروز و ظهور انقلاب اسلامی؛ در آن یاد گردیده تا مصوبات هیئت دولت و مجلس شورای اسلامی و دیگر نهادهای مرتبط و مسئول که تنها به ذکر کلیات و یا سفارشات و تاکیدات بیشتر ارشادی و ناظر بر فیزیک مساجد (ساخت‌وساز و تجهیز و تعمیر و ترمیم) و به‌دوراز عمل و اقدام جهادی و عاری از نظارت و کنترل و پاسخگوئی؛ بسنده شده است.

جالب اینکه وجه اشتراک همه این مجموعه‌ها و نهادها، تأکید بر اهمیّت مسجد و اذعان به لزوم ساماندهی دستگاه‌های متولی نماز و مسجد و نیز نقش بی‌بدیل مساجد در مهندسی فرهنگ عمومی و نظامات مدنی و پیش برد اهداف انقلاب اسلامی است.

امروزه دهها دستگاه اداری و اجرایی و نهاد دولتی و غیردولتی در عرصه مساجد، سیاست‌ها و تصمیمات مجزا، پراکنده و بعضاً متشابه دارند که در پاره‌ای موارد به یک چالش و آسیب جدی تبدیل‌شده است. انجام موازی کاری در حوزه مدیریت و اداره مساجد، علاوه بر اتلاف منابع مالی و سرمایه انسانی، تقابل وظایف و کاهش بازدهی کلی را در پی دارد. آنچه تأسف‌برانگیز است اینست که با نیم‌نگاهی به مجموعه مقررات و ضوابط و مصوبات صادره از مجاری مختلف و متنوع می‌شود به یک فهم روشنی رسید و آن اینکه مسجد علیرغم مدعیان فراوان (بالغبر ۲۰ نهاد)، ولی از متولی واحد و مشخصی که حق آن را استیفا نماید و در پی تأمین جایگاه واقعی آن در جامعه و نظام سیاسی حاکم باشد، محروم است و لذا بسیاری از

قوانین و آیین‌نامه‌ها و مصوبات معطل‌مانده و مسجد را به حاشیه رانده است. گواه این مدعی وضعیت فعلی مساجد در سطح ملی است که جز شماری از آن‌ها که به دلیل سلایق و ذوق‌های فردی و یا رویکرد مجاهدانه و انقلابی امامان جماعت و مدیران آن از توفیقاتی برخوردار می‌باشند؛ جریان کلی مساجد وضع مطلوب و رضایت بخشی ندارد؛ که اگر نبود غفلت‌های گام اوّل انقلاب و یا ضعف در نافذیت اقدامات صورت گرفته تاکنون؛ چه‌بسا فاصله تا وضع مطلوب بسیار کمتر می‌گردید.

– تصریح در کلام امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی):

بارها و بارها، مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مدظله) در فرصت‌های گوناگون، به ابعاد مختلف ضرورت توجه به مسجد انقلابی و سرزنده و پویا، تأکید و تصریح داشته‌اند. از آن جمله است پیامی که در مورخه ۱۵ شهریور ۱۳۹۱ خطاب به اجلاس نماز صادر فرمودند؛ ضمن تأکید بر ضرورت تدوین نظام جامع قوانین مساجد، فرمودند: مسجد باید یک متولی داشته باشد؛ و یا در حکم تأسیس مرکز امور مساجد خطاب به مرحوم آیه الله مهدوی کنی؛ این‌گونه مرقوم فرمودند: " مراجعات متعدد از سوی مرتبطین با مساجد تهران من‌جمله ائمه جماعت، گروه‌های بسیج، متولیان و متصدیان و غیره هم حاکی از فقدان مرکز و مرجع مقبول و آگاه و نافذ الکلمه‌ای در امر مساجد یعنی مهم‌ترین پایگاه دین و معنویت و اخلاق است. شک نیست که حفظ قداست مساجد و تقویت هماهنگ جنبه‌های معنوی و انقلابی و تعلیمی و تبلیغی آن نیازمند سلامت و امنیت محیط آن و دور ماندن از منازعات و مناقشات داخلی در آن است ..." (۱۳۶۸/۷/۳۰)

۲–۲–۲ - وضع موجود مساجد، ضعف‌ها و آسیب‌های قابل تأمل:

– آسیب‌های نظری و مبنایی

عدم درک صحیح کارگزاران حکومتی و متصدیان اداره مساجد و نیز توده مردم از شأن و جایگاه و ظرفیت‌های مساجد، چالش بزرگی است که باید رفع گردد. در تاریخ تمدّنی اسلام مسجدمحور بسیاری از امور اجتماعی و شکل‌گیری نظامات مدنی بوده است ولی متأسفانه در کشور انقلابی و مکتبی ما در حال فراموشی است و تنها از بخش اندکی از ظرفیت‌های مساجد آن‌هم نه‌چندان مطلوب استفاده می‌گردد. برداشت ناصحیح و یا ناقص از استقلال نهادهای دینی ازجمله مساجد و ایجاد فاصله‌های فاحش بین آن‌ها و نهادهای دولتی و رسمی در نظام اسلامی معضل دیگری است که کمتر به آن توجه شده است. درحالی‌که نظام سیاسی مبتنی بر دین که اتفاقاً برخواسته از سنگر مسجد نیز می‌باشد لازم است متأثر از تفکّر و فرهنگ مسجدی و در جهت تقویت آن برآید. چه آنکه لازمه حکومت دینی و اسلامی اصالت بخشیدن و اولویت دادن به نهاد دین و مجموعه‌های وابسته به آن

است؛ و البته هیچ منافاتی با حفظ استقلال نهادهای دینی ازجمله مساجد که اساساً مردم پایه می‌باشند نیز نخواهد داشت.

ناظر بر این مطلب، بیان قاطع امام خمینی (ره) است که می‌فرمایند:

«این مسجدها را سنگر قرار بدهید برای اسلام. از این مسجدها همه‌چیز بیرون می‌رفت؛ این مسجدها را باید شما محکم نگهدارید. نگویند به شما که دیگر مسجد می‌خواهیم چه کنیم؛ ما انقلاب کردیم مسجد درست کنیم. این مساجد سنگرهای اسلام است. محراب محل حرب است. این‌ها سنگرند برای اسلام. حفظ کنید این‌ها را. گول نخورید از این اشخاصی که می‌خواهند بازی بدهند که آقا شما چه‌کار دارید به این کارها...»

– آسیب‌های ساختاری

الف- عدم وجود متولی واحد؛ و به عبارتی وجود مدعیان فراوان و متعدّد ولی نبود متولی مشخص پاسخگو و دارای قدرت و اشراف و قاطعیت؛ که باعث گردیده است تا فرصت‌ها و ظرفیت‌های مساجد بعضاً خنثی و بی‌ثمر گردیده و بجای همگرایی و همپوشانی شبکه‌ای مساجد، دچار موازی کاری، دخالت و سوءاستفاده و بی‌برنامگی و روزمرگی بی‌خاصیت بشوند.

ب- کمبود مساجد و لوازم و امکانات؛ نبود آمار دقیقی از مساجد فعال، نیمه فعال و یا در حال ساخت و یا حتی مساجد تعطیل از یک‌سو و عدم سرانه لازم در این حوزه و نیز کمبود شدید امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری از سوی دیگر؛ و همچنین منابع مالی متفرقه و غیر منسجم و ابهام در کم و کیف اداره و مدیریت مساجد و حتی عدم تخصیص اعتبارات و کمک‌های حداقلی از ناحیه دولت و کارگزاران حکومتی؛ تقریباً کار برنامه‌ریزی هدفمند و امیدبخش در جهت اهداف مسجد را غیرممکن ساخته است.

ج- تضییع حق مسجد (عقب‌ماندگی مساجد از توسعه همه‌جانبه)

علی‌رغم سرچشمه و آغاز تحولات و پیشرفت‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی از سنگر مسجد و تغییرات گسترده در تمامی حوزه‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در زندگی جمعی و فردی آحاد جامعه؛ ولی مساجد به‌طورکلی از این روند عقب‌افتاده است و به‌واقع حق مسجد آن‌گونه‌ای که باید، نه از ناحیه مجاری تقنینی و نه تصمیم‌گیران عرصه‌های سیاسی و فرهنگی و برنامه‌ریزی کشور؛ ادا نگردیده است؛ و البته یکی از دلایل خلوت شدن مساجد از قشر جوان؛ همین عامل است؛ زیرا به‌مرور این مساجد که کانون‌های اصلی بروز و ظهور انقلاب اسلامی بودند پس از پیروزی انقلاب نسبت به ظرفیت‌ها و جایگاه آن غفلت و بی‌توجهی صورت گرفته تا بدان جا که مسجد کمترین تأثیر را در پاسخگویی مسائل مردم دارد.

د- نبود سیستم آموزشی و توجیهی مدیران و متولیان مساجد؛ در عصری که جزئی‌ترین کارها و امور، تخصصی و حرفه‌ای می‌باشند و نیاز به مهارت‌های مرتبط دارند؛ مساجد با وجود دامنه گسترده و ظرفیت‌های متنوعی که دارند به‌مراتب بیشتر نیازمند مدیران و متولیان و دست‌اندرکاران کارآزموده و دوره‌دیده می‌باشد و لذا ایجاد سیستمی آموزشی و توجیهی برای این منظور از ضروریات است.

– آسیب‌های کارکردی و ظرفیتی مساجد

الف- یکی از آسیب‌های کارکردی مساجد در حال حاضر این است که بسیاری از مساجد دارای ظرفیت‌های حداقلی بوده و از کمترین نمازگزار برخوردار می‌باشند و همچنین از حیث ترکیب با حضور کمرنگ قشرهای جوان مواجه هستند.

ب- سیاست زدگی و یا برداشت نادرست از کارکرد سیاسی مسجد

نظر بر اینکه تاکنون در حوزه مسجد و بلکه فراتر در نهادهای دینی و حوزوی علی‌رغم وجود نظریه‌های مبنایی، نسبت به درک و فهم و بینش سیاسی که امری است لازم و ضروری و تفکیک آن از سیاست‌بازی و یا سیاست زدگی؛ اقدام تبیینی مناسب و شفاف و ملموسی صورت نگرفته است، با بروز و ظهور جناح‌بندی‌های سیاسی و حوادث و پدیده‌های سیاسی روز و خلط در گفتمان‌ها و مواضع سیاسی، بعضاً مساجد درگیر موضوعات سطحی گردیده و باعث تنش‌های سیاسی بین متعصّبین وابسته به جناح‌های گوناگون و درنتیجه خارج شدن مسجد از ریل استقلال و مشارکت همگانی؛ تا جایی که شائبه وابستگی مسجد به جناح خاص و تضعیف شبکه همگرا و منسجم مساجد شده است.

ج- کم‌توجهی به بهداشت و تمیزی و زیبایی مساجد

قطعاً یکی از جاذبه‌های مسجد زیبایی و وضعیت ظاهری آن به لحاظ بهداشت و تمیزی و نظم حاکم بر آن می‌باشد؛ ولی متأسفانه در بسیاری از مساجد این امر موردتوجه نمی‌باشد. مسجد زیبا و تمیز یقیناً، با استقبال بسیار بیشتر نسبت به مسجد فاقد این مهم مواجه می‌شود.

د- انجام امور نازل و مزاحم در مساجد

در بسیاری موارد مشاهده می‌گردد که تکدّی گری و جمع‌آوری وجوه بین نمازها به صورتی نامطلوب و نیز مراسماتی متفرقه هم‌زمان با اقامه نماز؛ باعث مخدوش شدن چهره مسجد می‌گردد.

هـ- منابع مالی متفرقه و نامناسب در اداره مساجد

مسجد اساساً مردم پایه و با عزتمندی و حفظ حرمت آن باید توسط خیرّین و واقفینی خوش‌نام و متدیّن و مساعدت‌ها و کمک‌های نمازگزاران احداث و اداره گردد. ولی شرایط

خاص و انتظارات از مساجد به‌گونه‌ای در جامعه اسلامی و انقلابی رقم خورده است که بعضاً باانگیزه استقلال و برخورداری مالی، اماکن تجاری و درآمدزایی پیرامون مسجد ایجادشده است که به‌مرور زمان مشکلاتی به وجود می‌آورد و باعث شائبه‌هایی می‌شود که این امر با قداست مسجد سازگاری ندارد.

و- حدود ۱۷ نهاد ازجمله مرکز امور مساجد در کشور وجود دارد که بودجه بگیر دولت هم هستند، انصافاً در گزارش دهی بسیار موفق می‌باشند ولی با معیار اثربخشی، وقتی محک می‌خورند معلوم می‌شود که به دلایل گوناگون کمتر از یک‌دهم از ظرفیت خود را پای‌کار مساجد نیاورده‌اند. این درحالی است که انتظار می‌رود با روحیه و عمل جهادی و انقلابی و با تمام ظرفیت در انجام رسالت‌ها و مأموریت‌های محوله ظاهر گردند.

– مفهوم جامعه‌ی محله‌محور و مسجد پایه:

رهبر فرزانه انقلاب، امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی):

"مسجد پایگاه انواع و اقسام فعالیت‌های اجتماعی است؛ یعنی وقتی ما مردم را بر این محور جمع کردیم از آن‌ها چه می‌خواهیم؟ یکی از چیزهایی که می‌خواهیم این است که به فعالیت‌های اجتماعی بپردازند. در جامعه اسلامی همه آحاد وظیفه دارند، مسئولیت دارند، باید کار انجام بدهند، کار برای پیشرفت جامعه، کار برای امّت؛ بنابراین اینجا (مسجد) پمپاژ فکرها و پراکنده کردن وظائف مختلف و کشاندن مردم به کارهای گوناگون است".

– ارکان مسجد تراز محله اسلامی:

مسجد تراز که پاسخگوی تمامی نیازهای نمازگزاران و اهل محل خواهد بود به‌واقع از ارکانی آموزش‌دیده و با تجربه و سرزنده و البته فعال و پرتلاش برخوردار می‌باشد.

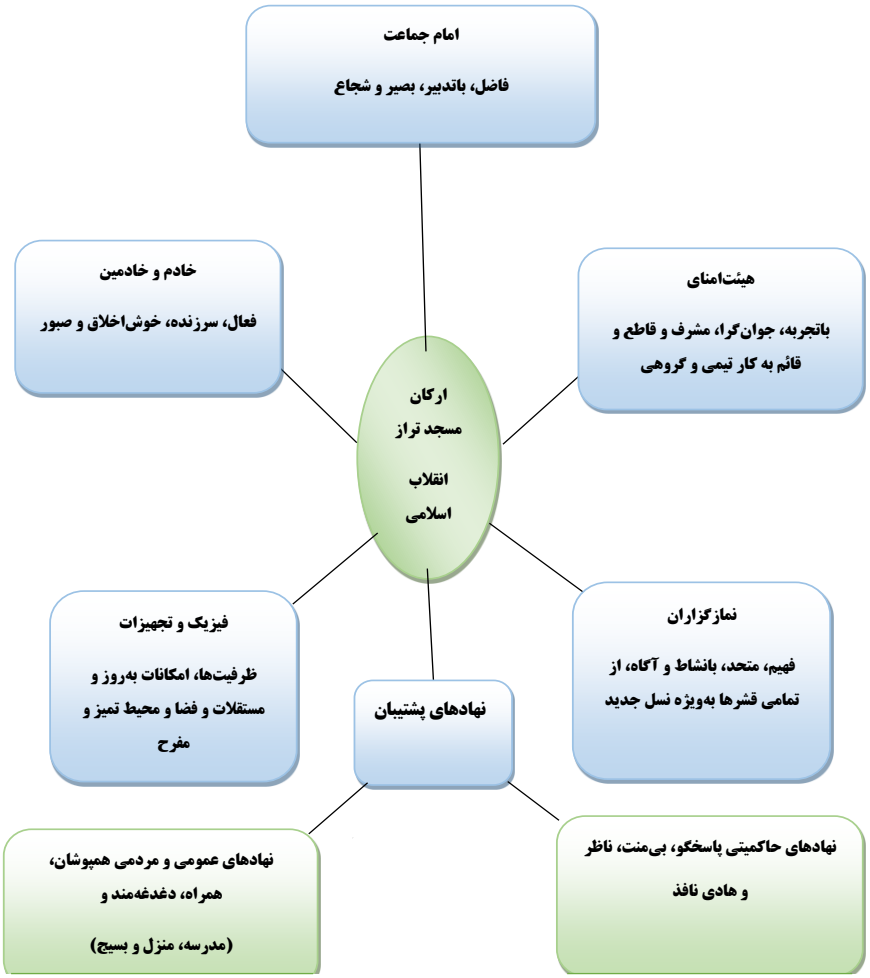

۲-۳- پیشینه پژوهش

پیشینه تحقیق؛ جستاری در برخی پژوهش‌ها و کتاب‌ها و مقالاتی که پیرامون مسجد انتشاریافته است:

با مراجعه به کتابخانه‌های معتبر و بررسی منشورات مختلف، به‌ویژه آثاری که از طریق مرکز امور مساجد و همایش‌های متعددی که برگزار و نشر یافته است؛ متأسفانه با رویکرد این پژوهش سابقه رضایت بخشی مشاهده نگردید.

۲-۳-۱ - فراوانی موضوعات و عناوین تحقیق‌شده پیرامون مسجد :

- در توصیف مساجد خاص: "مسجد اعظم قم، مسجد گوهرشاد، مسجد جمکران و ..."
- تاریخچه مساجد خاص: "مسجد جامع اصفهان، مسجد عتیق شیراز، مسجدالحرام، مسجد جامع جمکران و ..."
- معماری و گنبد و مناره و هنر کتیبه مساجد: "تاریخچه معماری مساجد در ایران، مسجد گناباد، مسجد جامع بسطام، مسجد سپهسالار، کتیبه‌های مناره‌ها..."
-رسالت مساجد؛ که بیشترین منشورات از ناحیه مرکز رسیدگی به امور مساجد که در قالب مجموعه مقالات منتشر گردیده است و خروجی همایش‌های مختلف در موضوعات متنوع مرتبط با مسجد می‌باشد اختصاص به این بخش دارد.
- آثار مرتبط و یا نزدیک به موضوع پژوهش: "برخی از منشوراتی که چه به‌صورت کتاب و چه پایان‌نامه و مقالات گوناگون درزمینه مسجد و نیز موضوع تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است."

درنتیجه ضمن احترام و اعتراف به نگاه ژرف و عالمانه‌ای که در این آثار نسبت به موضوع بسیار مهم مسجد صورت گرفته است ولی با توجه به گستردگی و ابعاد پنهان مانده این سرمایه عظیم و اینکه متأسفانه با تفکّر و مدیریت راهبردی و تبیین هویّت و شاخصه‌ها و آثار و کارکردهای مسجد تراز؛ با نگاه جامعه‌ی محله محور و مسجد پایه؛ چندان رضایت‌بخش نیست و ضرورت دارد با توجه به نقش کلیدی مسجد تراز در رونق محلات اسلامی به‌طور ویژه به ابعاد آن پرداخته بشود.

۲-۳-۲- برخی آثار و مقالات:

ردیف	عنوان	تدوین‌کننده، مؤلف	محورهای اساسی
۱	فراخوان ایده‌های مسجد طراز انقلاب	مرکز امور مساجد بهمن ۹۲	مسجد مرکز تعمیق اخوت ایمانی و رشد فضائل اخلاقی– مأمن نوجوانان و جوانان – میعادگاه منتظران انقلابی و قوام خانواده – بیداری اسلامی و...
۲	نقش مسجد در فرهنگ، تمدن و انقلاب	دکتر علی‌اکبر ولایتی	مسجد پایگاه اصلی تمدن ساز- پیش برندگی در رشد و تعالی و کمال فردی و اجتماعی.
۳	راهبردهای معماری مساجد در طراز انقلاب	مهدی حمزه نژاد مهدی محمدی	با توجه به بیانات مقام معظم رهبری و اهداف سند چشم‌انداز - بررسی سه نمونه از مساجد شاخص دوران انقلاب اسلامی

۴	مدیریت راهبردی مساجد	دکتر مهدی ناظمی اردکانی	اهمیت مسجد – مدیریت در مسجد – وضعیت موجود مساجد کشور – طرح‌های راهبردی دستگاه‌های فرهنگی برای توسعه مساجد کشورو...
۵	جایگاه مسجد از منظر امام خمینی (رض)	محمد مهدی فجری	انتشار در پرتال امام خمینی (رض)
۶	درآمدی بر جایگاه مسجد در تمدن اسلامی	آقای عباس برومند اعلم	کارکردهای مسجد در صدر اسلام - مسجد مهد معماری اسلامی- مسجد نخستین نهاد اجتماعی دولت اسلامی در شهر مدینه
۷	سیاست‌گذاری فرهنگی مسجد در جمهوری اسلامی ایران	آقای میثم فرخی	تبیین رابطه حکومت و مسجد نقش سازمان‌ها و ارگان‌های مرتبط با حوزه مسجد
۸	مسجد طراز اسلامی از منظر امام خمینی (رض) و مقام معظم رهبری (مدظله)	دفتر مطالعات و پژوهش‌های مرکز رسیدگی به امور مساجد	اهمیت و جایگاه مسجد چیستی مسجد طراز- چگونگی مسجد طراز امام جماعت طراز اسلامی
۹	خانه‌های آسمانی	سید مرتضی حسینی اصفهانی	کتابی کاربردی بر مبنای دیدگاه امامین انقلاب، برای اصلاح عملکرد مساجد.
۱۰	مسجد طراز اسلامی	عسکری اسلام پور کریمی	شاخصه‌ها: کانون عبادت، تعلیم و تربیت، فعالیت‌های سیاسی اجتماعی، دادخواهی و قضاوت، پایگاه نظامی و...
۱۱	مهندسی تمدن اسلامی و مسجد محور	مصطفی جمالی	مفهوم شناسی مهندسی تمدن اسلامی- جایگاه مسجد در مهندسی تمدن اسلامی- مسجد محوری در مهندسی تمدن اسلامی
۱۲	مسجد کانون حماسه‌های اسلامی	غلامرضا گلی زواره	نقش مساجد به‌عنوان کانون‌های قیام‌های اسلامی- نقش عبادی سیاسی مسجد در عصر پیامبر اسلام

۲-۳- وجه نوآوری مقاله حاضر نسبت به مطالعات پیشین:

گامی است اساسی و منحصر؛ در جهت تدوین طرح راهبردی جامع و همه‌جانبه نگر مساجد تراز انقلاب اسلامی؛ که بناست زیربنای محوریت محله‌ی اسلامی در جامعه‌ی محله محور قرار گیرد. این امر مهم مبتنی بر دست‌یابی به شاکله‌ی جامع و کاملی از مسجد تراز

انقلاب اسلامی است که با رسیدن به شاخصه‌های اساسی مسجد تراز انقلاب اسلامی ممکن خواهد بود. چه آنکه هویت بخشی به مسجد تراز انقلاب نیز تحولی است در جهت شبکه‌سازی و زمینه‌سازی مساجد برای به اشتراک‌گذاری ۴۰ سال تجارب (گام اول انقلاب) به‌منظور شناخت نظام مسائل اولویت‌دار جامعه انقلابی و اسلامی و تلاش برای حل آن‌ها در (گام دوم انقلاب)، با احیاء ظرفیت‌های فرهنگ‌ساز و تصمیم‌ساز و تمدن ساز مساجد تراز انقلاب اسلامی، با کمک و هم‌افزایی سایر بازیگران و نهادهای عرصه انقلاب.

۲-۴- روش تحقیق

اساس تحقیق در این مقاله روش آمیخته و تلفیقی بوده است. (بررسی میدانی و محیطی و مطالعات کتابخانه‌ای و بهره‌مندی و اعتبار سنجی نخبگانی) پیرامون وضع فعلی و مطلوب مساجد؛ که درنتیجه با احصای شاخصه‌های اصلی مسجد تراز انقلاب اسلامی، به‌تناسب رسالت‌ها و ظرفیت‌های مسجد؛ تصویری نسبتاً جامع از مسجد تراز انقلاب اسلامی به دست آمد که در جریان رونق بخشی به محله‌های اسلامی نقش اصلی و محوری را ایفا خواهد نمود.

۲-۵-نوع تحقیق

به تناسب کیفیت مطالب و موضوعات؛ نوع تحقیق تلفیقی از بنیادی و توسعه‌ای و کاربردی و اجتهادی می‌باشد.

۲-۶-استراتژی کلی تحقیق

- به لحاظ مبنایی و ضرورت مراجعه به اسناد بالادستی (کتاب و سنت، فرمایشات و منویات امامین انقلاب، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و دیگر نهادهای مرجع وآثار معتبر) جهت غنای محتوایی؛ روش کتابخانه‌ای
- به لحاظ بررسی‌های محیطی و میدانی؛ روش گزارش‌گیری و پرسشنامه‌ای و نمونه‌گیری
- به لحاظ مراجعه نخبگانی و دریافت‌های تخصصی؛ روش مصاحبه و پرسشنامه‌های کیفی، وسیله‌ای برای گردآوری داده.

۳- روش تحقیق

۳-۱- تعریف مفاهیم یا متغیرها

مسجد- تمدّن اسلامی- تراز- تراز انقلاب اسلامی- محله اسلامی- محله محوری- ارکان مسجد تراز- شاخصه‌ها

– مسجد:

مسجد در تاریخ تمدن اسلامی اولین نهاد اجتماعی و سازمانی است که مستقیماً از سوی پیامبر اکرم (ص) و در نخستین روزهای تأسیس حکومت اسلامی پایه‌گذاری شد و تا مدت‌ها قلب تپنده جامعه اسلامی و مرکز بی‌بدیل اجتماع مسلمین بود. این نهاد در طول تاریخ تمدن اسلامی، فراز و نشیب‌های زیادی را طی کرده است که بدون تردید درخشان ترین فراز حیاتش دوران صدر اسلام است.

مسجد پایگاه اجتماعی، عبادی، سیاسی. کانون همدلی، جایگاه تربیت و دانش و علم‌آموزی، نهاد تبلیغاتی، مرکز مشاوره و امداد و خیریه، کانون تولید فکر و اندیشه و اساسی‌ترین و پایه‌ای‌ترین پشتوانه تصمیم‌ساز برای نظامات شهری و مدنیت مبتنی بر آموزه‌های دینی و ارزش‌های انقلاب اسلامی است.

– تراز= طراز:

طراز یا تراز تفاوتی به لحاظ لغت ندارد جز اینکه تراز با (ت) واژه فارسی است که در لسان عرب ورود یافته و با (ط) استعمال می‌شود و لذا در فارسی تراز و تمامی ترکیبات آن با (ت) نوشته می‌گردد؛ مانند: ترازنامه، هم‌تراز، ترازکردن و...

طراز به معنای: مسطح، میزان، هم‌سطح، ردیف، مرتب، حد، اندازه (هم‌تراز = هم‌سطح، یکسان)

– مفهوم (مسجد تراز انقلاب اسلامی):

مسجد تراز انقلاب اسلامی به مسجدی گفته می‌شود که:

۱- از متن اسلام ناب جوشیده و در تمام ابعاد زندگی مؤمنانه انسان (فردی و اجتماعی) به‌منزله کانون محوری تولید فکر و اندیشه مکتبی و تربیتی و انقلابی در جهت رشد و تعالی و کمال آحاد مردم و تمدن سازی، با رویکرد جهادی و انقلابی؛ نقش‌آفرین و اثرگذار باشد.

۲- پایگاه و سنگر اصلی اجتماع و انسجام‌بخشی استعدادها و توانمندی‌های جامعه در جهت تأمین نیازهای توده مردم در چارچوب ارزش‌های انقلاب اسلامی و حلقه وصل بین امّت و امام مسلمین و کارگزاران و متولیان جامعه و مردم.

– انقلاب اسلامی:

انقلاب: در لغت به معنای پشت‌ورو شدن و دگرگونی است مطابق با تعبیر (انقلب علی وجهه) یعنی پشت و رو شد و تغییر جهت داد.

و در اصطلاح چنانکه علامه شهید مرتضی مطهری در (تجلی پیام، ص ۳۶۰) می‌فرمایند: عبارت است از تغییر بنیادی در جامعه، یعنی دگرگون شدن جامعه از بیخ و بن و اساس.

به‌عبارت‌دیگر درهم ریختن نظم حاکم، هرگاه با شدت و مقرون به‌نوعی عصیان و تمرّد و انکار و نفی و طرد باشد... و در جای دیگر می‌فرمایند: انقلاب؛ عبارت است از طغیان و عصیانی که مردم علیه نظام حاکم موجود برای ایجاد وضع و نظمی مطلوب انجام می‌دهند؛ یعنی انقلاب از مقوله عصیان و طغیان است علیه وضع حاکم برای وضعی دیگر، پس ریشه انقلاب از دو چیز است: یکی نارضایتی و خشم از وضع موجود و دیگر آرمان یک وضع موجود.[۱]

از منظر آیه الله شهید سید محمدباقر صدر نیز " انقلاب جنبشی سرسختانه و بر مبنای اصول مکتبی معینی است که با درک واقعیت‌های موجود، به دنبال تغییر و دگرگونی بنیادین در تمامی ابعاد زندگی فردی، اجتماعی و سیاسی و معیارها، اصول و ارزش‌های حاکم.[۲]

نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی سیاسی هر یک بر طبق مبنایی خاص برای انقلاب تعاریفی ارائه کرده‌اند، از میان اندیشمندان غربی که البته با انقلاب اسلامی ایران هم سرسازشی ندارد، ساموئل هانتینگتون می‌باشد که در رابطه با واژه انقلاب می‌گوید:

انقلاب یک دگرگونی سریع، بنیادین و خشونت‌آمیز داخلی در ارزش‌ها و اسطوره‌های مسلط جامعه، نهادهای سیاسی، ساختار اجتماعی، رهبری، فعالیت‌های حکومتی و سیاست‌های آن است.[۳]

– تمّدن اسلامی:

رهبر فرزانه انقلاب، امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی): "مسجد پایگاه انواع و اقسام فعالیت‌های اجتماعی است؛ یعنی وقتی ما مردم را بر این محور جمع کردیم از آن‌ها چه می‌خواهیم؟ یکی از چیزهایی که می‌خواهیم این است که به فعالیت‌های اجتماعی بپردازند. در جامعه اسلامی همه آحاد وظیفه‌دارند، مسئولیت دارند، باید کار انجام بدهند، کار برای پیشرفت جامعه، کار برای امّت؛ بنابراین اینجا (مسجد) پمپاژ فکرها و پراکنده کردن وظائف مختلف و کشاندن مردم به کارهای گوناگون است."

---

[۱] شهید مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۴، ص ۱۳۹، انتشارات صدری، تهران

[۲]. جمشیدی، محمد حسین، اندیشه سیاسی شهید رابع سید محمد باقر صدر، ص ۱۲۰، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، تهران، ۱۳۷۷ ش.

[۳] عیوضی، محمد رحیم، درآمدی تحلیلی بر انقلاب اسلامی ایران، ص ۲۰، دفتر نشرمعارف قم، چاپ ۱۹، ۱۳۹۱ ش.

در امتداد مراحل پنج‌گانه سیر تکاملی انقلاب اسلامی (انقلاب اسلامی – نظام اسلامی – دولت اسلامی – جامعه اسلامی – تمدّن نوین اسلامی) و در چارچوب بیانیه گام دوم انقلاب و قرار گرفتن بر ریل خودسازی و جامعه سازی و تمدن‌سازی؛ ناگزیر از رسیدن به چشم‌اندازی که ما را به تحقق جامعه اسلامی و تمدّن نوین اسلامی در جهت بسترسازی ظهور و شکل‌گیری حاکمیت عدل و توحیدی و جهانی آخرین حجت الهی حضرت مهدی (عج) رهنمون گردد؛ هستیم. آنچه ما را در این مسیر بدون تردید یاری خواهد کرد تحقق جامعه اسلامی محله‌محور و مسجد پایه می‌باشد. بدیهی است مراد ما از مسجد؛ کانون پرنور و مقدّسی است که مجموعه نیازهای مادی و معنوی آحاد مردم و جمعیت پیرامونی خود را که با واحد محله شناخته می‌شود پاسخگو باشد.

– محله محوری:

محله، رکنی است بین خانواده و شهر؛ فضای جغرافیایی خاصی دارد و هر خانواده نسبت به محل سکونت خود احساس خاصی مانند خانه‌اش دارد. این احساس موجب می‌شود تا هرکدام از ما به هنگام ورود به محدوده محله‌مان، حس آشنایی را تجربه کنیم. درگذشته هر محله نامی داشت که برگرفته از افراد معروف ساکن در آن محل یا برگرفته از موضوعیتی خاص بوده است.

محله جامعه‌ی کوچک‌شده‌ای از یک جامعه‌ی بزرگ شهری و یا حتی روستایی است که ظرفیت‌ها و استعدادهای متراکمی را در خود جای‌داده است؛ و ازآنجاکه مشارکت شهروندان در امور شهری یکی از مهم‌ترین راهکارها برای حل مشکلات و مسائل شهر است، این مشارکت در سطوح و ابعاد مختلف امکان‌پذیر است، بااین‌حال مشارکت ساکنان محلات عالی‌ترین و مؤثرترین سطح مشارکت را به نمایش می‌گذارد چراکه ابعاد محلات نسبت به مناطق شهر کوچک‌تر است و شهروندان شناخت بیشتری نسبت به محل سکونت خوددارند. امروزه محله محوری نظریه‌ای قوی، با پشتوانه علمی و تحقیقاتی در علوم شهری است که تقریباً در تمامی راهکارهای مؤثر توسعه شهر به چشم می‌آید، توسعه شهر بر مبنای رویکرد محله محوری- مسجد محوری سازوکاری است که به‌منظور پررنگ شدن نقش محلات و مشارکت هرچه بیشتر شهروندان در شهرهای ایرانی اسلامی مطرح می‌شود.

– شاخصه:

طبق آنچه در فرهنگستان زبان و ادب آمده است: جزئی‌ترین ویژگی و وجه منحصربه‌فرد یک دست ساخته که آن را از دست ساخته‌های دیگر متمایز می‌کند. امّا آنچه مدنظر ما در

این مقاله است مشخصات و ویژگی‌های منحصربه‌فردی است که مسجد تراز انقلاب باید داشته باشد تا آن را متمایز از دیگر نهادهای اجتماعی بنماید.

۳-۲- روش‌های گردآوری داده‌ها

تلفیقی؛ به لحاظ غنا بخشی به محتوا از روش کتابخانه‌ای و به لحاظ تطبیق با واقعیت‌ها و نیز اعتبار سنجی از روش پیمایشی و نخبگانی.

روش‌های تحلیل داده‌ها[۱] با استفاده‌ای از الگوی swot و ضریب دادن و تطبیق نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید و نیز تکنیک دلفی به جمع‌بندی‌های مناسب و مفید دست‌یافته و در نهایت از اعتبار سنجی نخبگانی نیز عبور داده شد.

۳-۴- جامعه و نمونه

از دو طیف نخبگان و امامان جماعت که خود درگیر میدانی امر مدیریت مسجد بودند با استفاده از پرسشنامه‌ی تشریحی از جمع ۴۰ نفر از جامعه‌ی آماری سطح تهران و نیز نمازگزاران مساجد مختلف با استفاده از پرسشنامه تستی که پس از دریافت داده‌ها موردبررسی و تحلیل قرار گرفت.

۳-۵- روایی و پایایی ابزار جمع‌آوری اطلاعات

ارائه به چندین کنفرانس و جلسات نخبگانی و صاحب‌نظران

۳-۶- مراحل انجام و به‌کارگیری روش

در بخش‌های دیگر توضیح داده شده است.

توضیحات لازم در خصوص روش‌های جدید به‌نحوی‌که اولا معرف روش بوده و ثانیا بیانگر و روشن‌کننده رویکرد استفاده‌شده باشد.

۴- یافته‌های تحقیق

شاخصه‌های مسجد تراز انقلاب و جامعه‌ی اسلامی محله محور:

مسجدی می‌تواند تراز انقلاب اسلامی باشد که روح حاکم بر کلیه جهت‌گیری‌ها و برنامه‌های آن مطابق باارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی بوده باشد و کلیه دست‌اندرکاران و مدیران و حتی نمازگزاران آن نیز از روحیه انقلابی که متجلی در عمل و رفتار مجاهدانه و ایثارگرانه می‌باشد؛ برخوردار باشند. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در بیانی کوتاه اما کامل

---

[۱] روش تحلیل با روش گردآوری متفاوت است. لطفا روش کتابخانه ای و اسنادی را به عنوان روش تحلیل بیان نکنید که واقعا نشان از عدم تسلط نویسنده به روش تحقیق دارد

و نافذ پنج شاخص انقلابی گری و انقلابی بودن را تبیین می‌فرمایند که به‌طورقطع می‌تواند شاخص مسجد انقلابی و تراز انقلاب اسلامی نیز باشد:

۱-پایبندی به مبانی و ارزش‌های اساسی انقلاب

۲-هدف‌گیری آرمان‌های انقلاب و همّت بلند برای رسیدن به آن‌ها

۳-پایبندی به استقلال همه‌جانبه کشور استقلال سیاسی، استقلال اقتصادی، استقلال فرهنگی که مهم‌تر از همه است و استقلال امنیتی

۴-حساسیت در برابر دشمن و کار دشمن و نقشه‌ی دشمن و عدم تبعیت از او که البته باید دشمن را شناخت، نقشه او را فهمید و از تبعیت دشمن سرباز زد، عرض کردیم که قرآن این عدم تبعیت را (جهاد کبیر) نا نهاده است

۵-تقوای دینی و سیاسی که این بسیار مهم است. این پنج شاخص اگر در کسی وجود داشته باشد قطعاً انقلابی است، حالا درجات انقلابی بودن، همان‌طور که عرض کردیم مختلف است. (حرم امام خمینی، ۳/۱۴/ ۹۵)

حال با این رویکرد و جهت‌گیری اساسی و کلی به برخی از مهم‌ترین شاخصه‌های مسجد تراز انقلاب اسلامی، به‌اختصار خواهیم پرداخت:

۴–۱ -تمدّن ساز و تحوّل آفرین:

کانون محوری و پایه اصلی تمّدن سازی در مکتب اسلام " مسجد " است، گواه این امر اولاً سابقه تمدّنی اسلام و سیره پیامبر اکرم (صل الله علیه وآله) و ائمه معصومین (سلام‌الله علیهم) و بزرگان دین و ثانیا پیشینه انقلاب اسلامی و نقش مساجد به‌عنوان سنگر و کانون اصلی تحولات سیاسی و فرهنگی و اجتماعی در جامعه انقلابی ایران اسلامی می‌باشد.

حرکت در مسیر تمدّن سازی اسلامی ازجمله منویّات بنیان‌گذار کبیر انقلاب اسلامی و رهبر معظّم انقلاب بوده و هست، حدوث انقلاب کبیر اسلامی در ایران به رهبری امام خمینی (ره) و پیمایش گام‌های تکاملی این انقلاب با هدایت ولی‌فقیه جامع‌الشرایط تا رسیدن به عصر ظهور تعریف می‌شود. بدیهی است که هرگونه طرح‌ریزی راهبردی در نظام جمهوری اسلامی ایران، با هدف تحقّق آرمان‌های انقلاب اسلامی و الگوی کارآمد و موفّق نظام سیاسی مبتنی بر ارزش‌های دینی و مکتبی؛ جریان می‌یابد.

با بازتعریف مفاهیم ارزشی و نوسازی ظرفیّت‌های تمدّن ساز، به‌ویژه با تکیه‌بر چهار نهاد مقدّس «مسجد، حوزه‌های علمیه، بسیج و خانواده» به‌عنوان ارکان چهارگانه‌ی نظام سازی مسجد محور می‌توان و بلکه باید الگوی پیشرفت و عدالت را برای پی‌ریزی «دولت و کشور اسلامی» که مقدّمه «تمدّن سازی اسلامی» است در گام دوّم انقلاب بازنویسی و موردتوجه قرار داد.

۴-۲ - تربیت زمینه‌ساز ظهور:

نهاد مسجد و مراکز مذهبی، مهم‌ترین نهاد در انسجام‌بخشی و جمع‌گرایی توحیدی، برای شکوفایی و تربیت سرمایه‌ی نیروی انسانی با رویکرد مهدوی است.

مسجد تراز در عصر غیبت و انتظار، روح و جان برنامه‌ها و جهت‌گیری راهبردی فعالیت‌هایش، تربیت زمینه‌ساز ظهور و یا ایجاد آمادگی همه‌جانبه جامعه اسلامی، برای یاری امام زمان (عج) باید باشد؛ زیرا با استفاده از احادیث و روایت حوزه مهدویت و ماهیت انتظار تا مردم به اوج درک و نیاز و نیز آمادگی نرسیده باشند؛ امر فرج و ظهور، اتفاق نخواهد افتاد؛ بنابراین در رأس همه‌ی نهادها، این مسجد تراز انقلاب و نظام اسلامی است که دارای ظرفیّت و استعداد مناسب برای تأمین و مهیاسازی این آمادگی می‌باشد.

۴-۳ - انسجام‌بخشی و وحدت‌آفرینی با محوریت آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی:

ازآنجاکه مسجد تراز انقلاب به‌منزله سنگر اصلی و محوری انقلاب اسلامی شناخته می‌شود؛ بنابراین باید خروجی تمامی برنامه‌های مسجد در جهت پایبندی به مبانی و ارزش‌های اساسی انقلاب اسلامی و بلکه رشد و ترویج و تقویت آن باشد. چنانکه امام خامنه‌ای (مدظله) نیز یکی از شاخصه‌های انقلابی گری و انقلابی بودن را همین امر تأکیددارند.

انسجام‌بخشی به آحاد مردم به‌ویژه عناصر انقلابی و نیز تقویت مؤلفه‌های وحدت و همدلی و برادری و برابری در بین توده‌ی مردم، حول محور ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب اسلامی، جهت‌گیری اساسی و بنیادین مسجد تراز انقلاب است.

۴-۴ - پایگاه و قرارگاه تعلیم و تربیت:

ارتقاء معرفت و بصیرت دینی و انقلابی و سیاسی (علم افزایی و بصیرت افزایی)

مسجد تراز، کانون معرفت و بصیرت دینی و سیاسی است. مسجد با محوریت نیایش و ذکر خدا به‌منزله دانشگاهی است که اساساً درس حکمت و دین در آن جریان می‌یابد. مسجد تراز انقلاب به همان میزان که به برنامه‌های معرفتی و معنوی و عرفانی اهمیّت می‌دهد برای برنامه‌های اجتماعی و سیاسی نیز اهمیّت قائل است. تعمیق معنویت و بصیرت افزایی سیاسی دو روی یک حقیقت‌اند که در بستر مسجد تراز انقلاب اسلامی به موازات هم؛ موردتوجه قرار می‌گیرند. چه بجاست در جدول برنامه‌های هفتگی مسجد شبی به گفتمان انقلاب و مباحث بصیرتی (سیاسی و اجتماعی) اختصاص یابد.

۴-۵ - پرورش نیروی انسانی تراز انقلاب و نظام اسلامی (کادر سازی):

شناسایی، جذب، سازمان‌دهی، آموزش و بکار گیری استعدادها.

در نظام ولایی و دینی و انقلابی این توقع و انتظار می‌رود که با نگاه محله محوری، در بستر مساجد شناسایی استعدادها و ایجاد زمینه‌های شکوفایی و تربیت و آموزش‌های لازم با هدف کادر سازی برای جامعه و انقلاب صورت پذیرد و البته از این رهگذر نیز باید این باور در بین مدیران و مسئولان کشوری تقویت گردد که بهترین مکان برای جذب نیروی انسانی و گزینش و بکار گیری؛ مساجد می‌باشند.

۴–۶ - تصمیم سازی:

مسجد تراز انقلاب، با جذب و سازمان‌دهی استعدادها و ظرفیت‌های فکری و علمی و نخبه محل به‌طور نظامند و اثرگذار در مقام تصمیم سازی در سطح محله و بلکه در سطح ملی می‌تواند پشتوانه‌ای برای مدیران خرد و کلان جامعه و نظام اسلامی بشمار آید. این در حالی است که درگام نخست انقلاب (چهل‌ساله اوّل) یکی از غفلت‌های اساسی چه‌بسا همین معناست که عوارض و آسیب‌هایی را دامن زده است؛ زیرا در گذر زمان با بروز مسائل و مشکلاتی از قِبل فلسفه سیاسی حاکم بر برخی گلوگاه‌های تصمیم‌ساز و تصمیم گیر در کشور، راهبرد ناب " سیاست ما عین دیانت ما و دیانت ما عین سیاست ما " در معرض چالش جدی قرارگرفته است . سکولاریزه شدن برخی از مساجد، عدم همگرایی و همپوشانی مساجد و به عبارتی جزیره‌ای عمل کردن مساجد، خالی بودن مساجد از نسل جدید (نوجوانان و جوانان) و دیگر دغدغه‌ها و ضعف‌های محسوس و ملموسی که وجود دارد در کنار ظرفیت‌ها و استعداد و زمینه‌های پیشرفت فراوانی که مساجد دارند بار سنگینی از مسئولیت را متوجه همگان به‌ویژه ارباب فرهنگ و صاحب‌نظران و مدیران فرهنگی کشور می‌نماید.

۴–۷ - زنده و پویا، پاکیزه و تمیز و به‌دوراز هرگونه اذیّت و دل‌زدگی همسایگان:

مسجد تراز انقلاب اسلامی از هرگونه عمل مکروه و ناپسند و از هرگونه پلیدی و پلشتی به دور می‌باشد. طیّب و طاهر و تمیز و پاکیزه و مبرّای از هرگونه آلودگی ظاهری و معنوی، دارای جاذبه‌های گوناگون، چه به لحاظ برنامه‌های جاری و چه به لحاظ وضعیت ظاهری و فیزیکی؛ زیرا غذای پاکیزه، ظرف پاکیزه نیز طلب می‌نماید. مسجد از حیثی برای اهل محل به‌منزله خانه اوّل آنان محسوب می‌گردد و لذا تمیزی و پاکیزگی اگر از الزامات یک‌خانه تراز اسلامی است به‌مراتب تمیزی مسجد از اولویت بالاتری برخوردار می‌باشد و در مسجد نه‌تنها باید از هرگونه اخلاق ناپسند همچون گفتگوی از امور دنیوی، غیبت، نمّامی، لهو و لعب و هرگونه امور شخصی به دور باشد بلکه باید به لحاظ ظاهری نیز از هرگونه ناپاکی و به‌هم‌ریختگی نیز مبرا و به دور باشد. چه نیکوست جمعی از نمازگزاران با تشکیل تیمی، نظافت و انتظامات (محیط درون و بیرون) مسجد را به عهده داشته باشند.

گاهی شیوه نادرست برخی مبلغان و متولیان مساجد، سبب می‌شود که آحادی از همسایگی نسبت به مسجد اکراه دارند و می‌خواهند درجایی سکونت داشته باشند که از سروصداهای ناشی از اجرای غیر صحیح برنامه‌های فرهنگی مسجد به دور باشند. پرواضح است اگر امنیت و آرامش همسایگان ملحوظ گردد و برنامه‌های تبلیغی مساجد با نشاط و متنوع باشد، به‌طور طبیعی هر مسلمانی نه‌تنها همسایگی با مسجد را افتخاری معنوی می‌داند، بلکه می‌کوشد در این تلاش‌ها مشارکت داشته باشد و در حد توان نسبت به تقویت و گسترش فعالیت‌های فرهنگی مسجد اهتمام ورزیده و آن را فضل و امتیازی برای خویش تلقی نماید.

۴-۸ - مدیریت فرهنگ عمومی و توده‌ای:

مسجد تراز انقلاب همواره خود را در برابر افکار عمومی و فرهنگ توده‌ای مسئول می‌داند؛ و لذا علاوه بر برنامه‌های جاری و هفتگی خود برای حفظ انسجام عناصر مسجدی و تقویت روحیه انقلابی و جهادی اهتمام ویژه‌ای دارد و لذا سازمان‌دهی و راه‌اندازی اردوهای جهادی، شرکت گروهی در نماز جمعه، مناسبت‌های مذهبی و انقلابی، حضور درصحنه‌های انقلاب، برنامه‌های فرهنگی هنری و... اهمیت فوق‌العاده‌ای قائل است. کانونی است برای حفظ و تقویت روحیه انقلابی و ایثار و فرهنگ و عمل جهادی، پایگاهی است برای حمایت و پشتیبانی از ارزش‌های انقلاب و نظام اسلامی و انقلابی، سنگر و خاک‌ریز اول است برای پاسداری از ارزش‌ها و آرمان‌های جامعه و...

۴-۹ -جوان گرا:

میدان دادن به جوانان در تمامی عرصه‌هایی که ظرفیت و استعداد لازم را دارا هستند، عهده‌داری مدیریت میدانی مساجد توسط جوانان در ضمن احترام به پیشکسوتان و بهره‌مندی از تجربیات ارزشمند آنان با ایجاد ارتباط مفید و مؤثر.

سردار دل‌ها شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی با همان ادبیات ساده و درعین‌حال قاطع همیشگی‌اش، خطاب به امامان جماعت مساجد این‌گونه فرمودند: « کسی که نتواند سربازانش را حفظ کند، خطش سقوط کرده و اگر جوانانی از مسجد رفتند خط آن امام جماعت شکسته و سقوط کرده است.» (۱۳۹۶/۵/۱۹)

۴-۱۰ - برخوردار از پایگاه مقاومت بسیج فعّال (خواهر و برادر):

مسجد تراز انقلاب اسلامی برخوردار از پایگاه مقاومت بسیج (خواهر و برادر) است. چه آنکه سنگر بودن مسجد برای انقلاب بدون آن لطفی ندارد. مسجد انقلابی نه‌تنها از ایجاد پایگاه مقاومت استقبال می‌کند، بلکه در مقام حمایت و پشتیبانی از هرگونه اهتمام و تلاشی دریغ نخواهد داشت و از همه مهم‌تر سازوکار حاکم بر کلیه برنامه‌ها و جهت‌گیری‌های مسجد بر مبنای فرهنگ بسیجی است.

۴-۱۱ - مدیریت نافذ و مردمی و روح‌بخش با برنامه‌های راهبردی و مناسب:

مسجد تراز انقلاب اسلامی مسجدی است با برنامه و طرح راهبردی مناسب. برنامه‌ای فراگیر و رشد دهنده و پیش برنده برای تمامی اقشار، از مقطع طفولیت تا هنگامه مرگ و از زندگی فردی و شخصی تا حیات اجتماعی. اساساً هر محله و روستا و شهر و دیاری، اقتضائات خاص خودش را دارد؛ چنانکه هر جامعه و مردمانی به‌تناسب تنوع فرهنگ‌های بومی و سنّت‌های قومی و اقلیمی، از حال و هوای خاص خود برخوردار می‌باشد؛ ازاین‌روی از مساجد نیز به‌تناسب این اقتضائات، انتظارات مطابق با شرایط و ویژگی‌های حاکم و جاری در هر منطقه و محلی می‌رود. مسجد تراز جامعه انقلابی و اسلامی به‌منزله کانون درمان دردها و بیماری‌های فکری، اعتقادی، تربیتی، سیاسی و اجتماعی و... باید با برنامه‌های مشخص و هدفمند و نیز طرح‌های راهبردی مناسب و شفابخش، بتواند اثرگذاری مطلوب در رفع نیازهای مردمان پیرامون خود به‌ویژه نمازگزاران مرتبط با مسجد را داشته باشد تا مسجد مطلوب و شایسته، شناخته بشود.

۴-۱۲ - هم‌افزا با رویکرد تعاملی و منعطف و به‌روز:

ازجمله شاخصه‌های مسجد تراز انقلاب این است که: در عین الهام از روش‌های سنّتی و تجربه‌ی پیشینیان که درس و عبرتی برای آیندگان است؛ به‌تناسب شرایط زمان دارای ابتکار عمل و اقدام، بلکه جلوتر از زمان باشد؛ و در عین حفظ استقلال، هم‌افزا با دیگر بازیگران عرصه فرهنگ دینی و انقلابی قرار داشته باشد؛ زیرا به‌طور طبیعی در جامعه‌ی اسلامی و انقلابی چه‌بسا تشکّل‌های مردم‌نهاد و یا وابسته به دولت وجود دارند که در کنار کارکردهای مساجد به امور فرهنگی و یا حتی مناسبتی و مذهبی نیز می‌پردازند. آنچه در این‌خصوص حائز اهمیت است این است که در جامعه‌ی دینی و انقلابی با محوریت مسجد، نوعی هم‌افزایی و هم‌پوشانی در این رابطه حاکم و اعمال گردد؛ و این می‌طلبد اولاً شأن و جایگاه و یا نقشی نظامند برای مساجد در جامعه ترسیم و بلکه در سطح ملی به تصویب برسد تا همگان خود را در تنظیم با این کانون محوری محله اسلامی؛ موظف بدانند و دیگر اینکه مساجد نیز ظرفیت مدیریتی و هدایتی و اشراف خود را تقویت و در حد قابل قبولی برسانند.

۴-۱۳ - پناهی برای همه:

مسجد تراز انقلاب اسلامی، مأمن و ملجأ و پناه گمراهان و درماندگان و نیازمندان می‌باشد. اهل مسجد به یُمن توفیقی که برای حضور در مسجد دارند، به‌منزله مؤمنانی که نسبت به دیگر افراد از شخصیت و وقار و شأن برتری در منظر عامه مردم برخوردارمی باشند و در گرفتاری‌ها و مشکلات و نیازها به‌طور طبیعی به آنان به‌عنوان معتمَد مردم هر محل

مراجعه می‌کنند؛ و لذا حضور چنین افرادی در محیط مسجد، باعث می‌گردد که مسجد ملجأ و پناه همگان به‌ویژه درماندگان قرارگرفته و با آغوش باز و دلی گشاده و برخوردی گرم با انسان‌های ضعیف و جویای کمک و یاری دارند. مسجد درحالی‌که محلی است برای پیرایش دل و اصلاح بیماری‌ها و آلودگی‌های باطنی و معنوی، کانونی است برای رفع نیازهای روحی و باطنی و حتی مادی و ظاهری نیازمندان و درماندگانی که به مسجد پناه آورده‌اند. البته محور این مرجعیت و ملجئیت، قطعاً امام جماعت است که قبلاً نسبت به شأن هدایتگری و پدری آن صحبت کرده‌ایم.

امام خمینی که بیش از همه دغدغه‌ی محرومان و پابرهنگان را داشت همواره تأکید داشتند که؛ ما روحانیون باید دنبال این مسئله باشیم که با اهتمام تمام، بر امور مسلمین نظارت تام و تمام داشته باشیم:

"خوب پیغمبر سفارش کرده است که باید اهتمام به امور مسلمین داشته باشید. اهتمام به امور مسلمین فقط همین است که ما بگوییم نماز چند رکعت است و شک بین کذا چی است؟ این اهتمام به امور مسلمین است؟ مسئله‌گویی که اهتمام به امور مسلمین نیست. امور مسلمین عبارت از امور سیاسی مسلمین است، امور اجتماعی مسلمین است، گرفتاری‌های مسلمین است و کسی که اهتمام به این نکند، به‌حسب آن روایت، فَلَیْسَ بِمُسْلِمْ. و ما امیدواریم که لااقل از این دنیا نرویم و مشمول این نشویم که [بگویند:]شما مسلم نبودید؛ برای اینکه در امور مسلمین اهتمام نداشتید. ما باید دنبال این مسئله باشیم که با اهتمام تمام، بر امور مسلمین نظارت تام و تمام بر امور داشته باشیم." (صحیفه امام، ج۱۷، ص: ۳۹)

۴-۱۴ - مدیریت شورایی و تیمی:

در مسجد تراز انقلاب، در عین اینکه محوریت با امام جماعت است و دارای نظم و نظامی از ناحیه هیئت امناء، اما روح مشورت و هم‌افزایی بر آن حاکم است و در همه ابعاد و امور؛ تیمی و شورایی اداره می‌شود.

به‌عنوان نمونه می‌توان ارکان اصلی مسجد طراز را این‌گونه معرفی کرد: شورای راهبردی یا اتاق فکر – شورای اندیشه‌ورز– شورای اجرایی یا هیئت امناء – شورای فرهنگی و تبلیغات- تیم رسانه و شورای فضای مجازی- شورای پایگاه بسیج- شورای مشاوران جوان - شورای تربیت‌بدنی – شورای بهداشت و مشاوره پزشکی- تیم و یا مرکز مشاوره (خانواده و ازدواج، تحصیلی، حقوقی و کارآفرینی و...) – شورای بانوان- شورای هیئت‌های قرآنی و مذهبی مسجد- شورای امداد و خیریه- تیم و یا ستاد اردوهای جهادی- شورای امربه‌معروف و نهی از منکر –شورای حل اختلاف و....

۴-۱۵ -حلقه وصل بین توده مردم و رهبری و دولتمردان نظام اسلامی:

مسجد تراز انقلاب، کانونی است برای تبیین منویّات رهبری حکیم و فرزانه انقلاب، کانونی است برای حفظ و تقویت روحیه انقلابی و ایثار و فرهنگ و عمل جهادی، کانونی است برای حمایت و پشتیبانی از ارزش‌های انقلاب و نظام اسلامی و انقلابی و...

حقوق متقابل امّت و امام جامعه و یا ملّت و نظام حاکم، از موضوعات بسیار مهم و اساسی است که در آموزه‌های اسلامی و نیز آرمان‌های انقلاب اسلامی موردتوجه ویژه قرار دارد؛ زیرا ازیک‌طرف این رهبری و حاکمان نظام اسلامی هستند که با اعتماد و حمایت و پشتیبانی و رای مردم روی کار آمده و مسئولیت خطیر اداره‌ی جامعه و کشور اسلامی را به عهده گرفته‌اند و رمز موفّقیت خود را در استمرار این حمایت و پشتیبانی می‌دانند، (حمایتی که تجلی آن در درک صحیح قوانین و دستورات و منویات رهبری نظام اسلامی و مسئولان امر و اطاعت از آن می‌باشد.) و متقابلاً حقی از ناحیه‌ی حاکمان اسلامی و انقلابی بر آحاد مردم است که به‌عنوان ولی‌نعمتان جامعه و کشور اسلامی بر مواضع و عملکرد مسئولان و مدیران جامعه و نظام، نظارت مفید و مأثری داشته باشند. مسجد تراز انقلاب که در متن جامعه از محوریت اجتماعی و مردمی برخوردار است به‌واقع اصلی‌ترین کانونی است برای ایجاد این ارتباط و به‌منزله‌ی حلقه وصل بین افکار عمومی و توده‌ی مردم و حاکمان و متولیان نظام اسلامی؛ می‌تواند نقش ایفا نماید. از طرفی با رصد و تمرکز بر منویات و هشدارها و توصیه‌های رهبری انقلاب و مسئولان نظام و تبیین به‌موقع آن در محیط مسجد، آحاد مردم را از راهنمایی‌های دیدبان تیزبین جامعه و انقلاب و نیز مسئولان نظام آگاه می‌سازد؛ و از طرفی با دعوت از مسئولان امر مردم را در جریان مستقیم سیاست‌ها و مصالح ملی قرار می‌دهد و از همه مهم‌تر زمینه طرح انتقادات سازنده و دیدگاه‌ها و پیشنهادات مردمی و رساندن آن‌ها به گوش مدیران و مسئولان نظام را فراهم می‌کند؛ بنابراین مسجد تراز انقلاب نقش دوطرفه‌ای را در جهت قوام و انسجام جامعه به عهده دارد از جهتی پیام و نظرات نظام و رهبران و مسئولان را به‌موقع و بهنگام برای عموم مردم تبیین و انتقال می‌دهد و از جهت دیگر مسجد را کانونی برای نظارت مردم و طرح انتقادات و اعتراض‌ها و نیز پیشنهادات شایسته‌ی مردمی و انعکاس و انتقال آن به مدیران و مسئولان امر قرار می‌دهد.

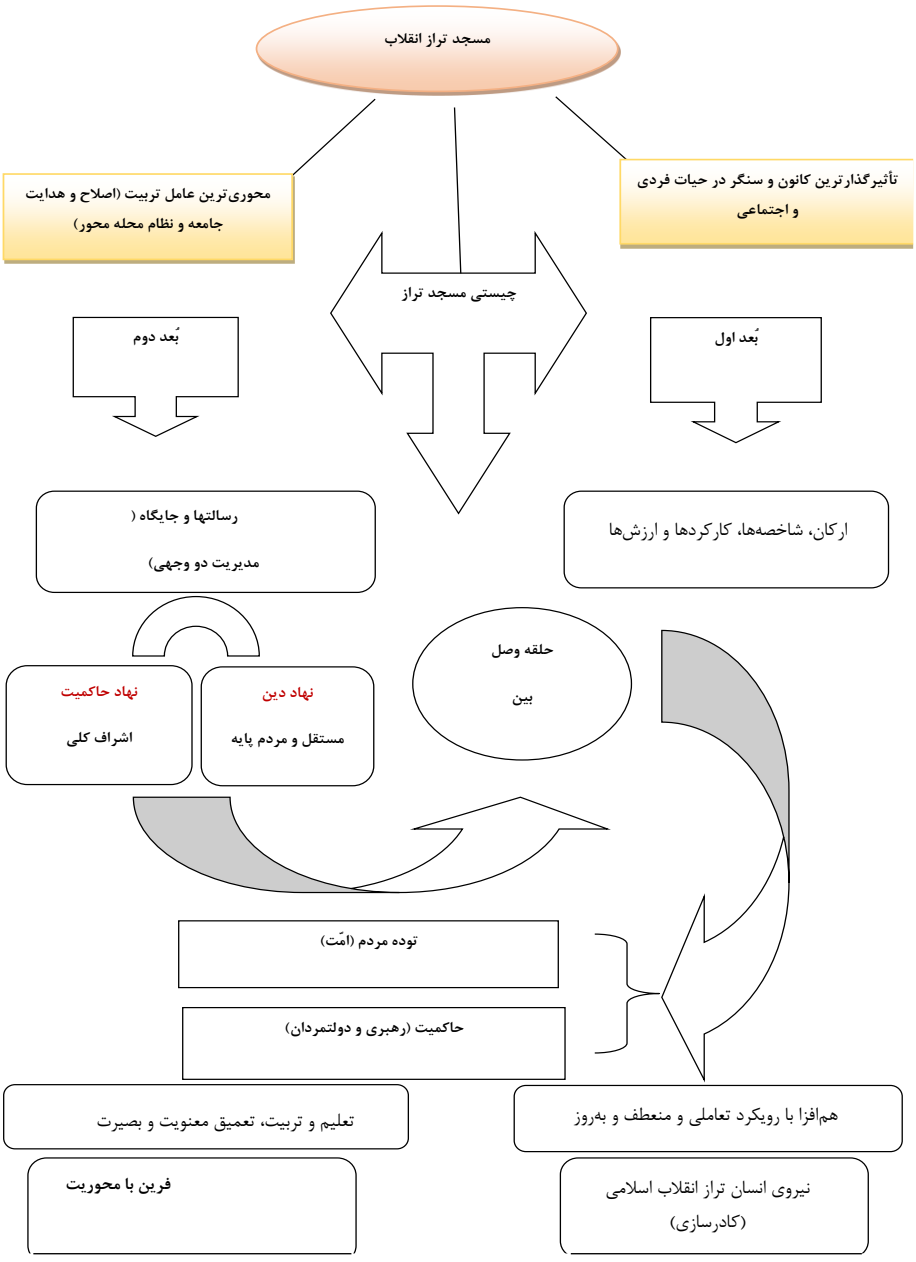
مسجد تراز انقلاب
محوری‌ترین عامل تربیت (اصلاح و هدایت جامعه و نظام محله محور)
تأثیرگذارترین کانون و سنگر در حیات فردی و اجتماعی
چیستی مسجد تراز
بُعد دوم
بُعد اول
رسالتها و جایگاه (مدیریت دو وجهی)
ارکان، شاخصه‌ها، کارکردها و ارزش‌ها
حلقه وصل بین
نهاد حاکمیت
اشراف کلی
نهاد دین
مستقل و مردم پایه
توده مردم (امّت)
حاکمیت (رهبری و دولتمردان)
تعلیم و تربیت، تعمیق معنویت و بصیرت
فرین با محوریت
هم‌افزا با رویکرد تعاملی و منعطف و به‌روز
نیروی انسان تراز انقلاب اسلامی (کادرسازی)

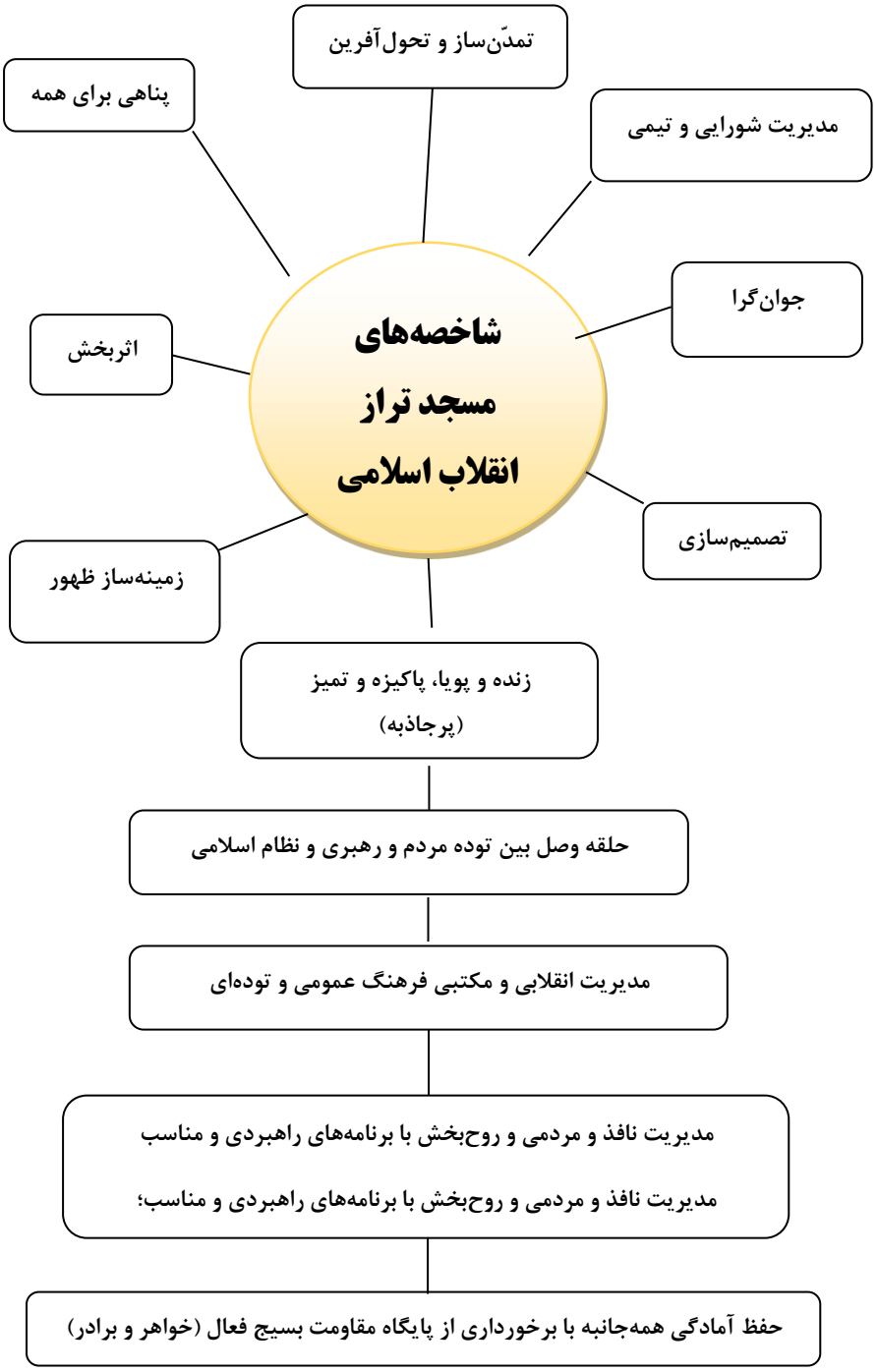
شاخصه‌های
مسجد تراز
انقلاب اسلامی
تمدّن‌ساز و تحول‌آفرین
پناهی برای همه
مدیریت شورایی و تیمی
جوان‌گرا
اثربخش
تصمیم‌سازی
زمینه‌ساز ظهور
زنده و پویا، پاکیزه و تمیز
(پرجاذبه)
حلقه وصل بین توده مردم و رهبری و نظام اسلامی
مدیریت انقلابی و مکتبی فرهنگ عمومی و توده‌ای
مدیریت نافذ و مردمی و روح‌بخش با برنامه‌های راهبردی و مناسب
مدیریت نافذ و مردمی و روح‌بخش با برنامه‌های راهبردی و مناسب؛
حفظ آمادگی همه‌جانبه با برخورداری از پایگاه مقاومت بسیج فعال (خواهر و برادر)

۵- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵-۱ - بحث و نتیجه‌گیری

نهادهای دینی به‌ویژه مساجد که نقش اوّل را در افشاگری و روشنگری و بسیج عمومی مردم در عرصه‌های مختلف انقلاب اسلامی ایفا می‌نمود، انتظار می‌رفت درگذر زمان نیز به‌عنوان اصلی‌ترین کانون فرهنگ‌ساز و تصمیم‌ساز و شناسایی و جذب و پرورش نیروی انسانی مؤمن و انقلابی موردنیاز چرخه مدیریت کشور موردتوجه قرار می‌گرفت. در اینکه آیا حق شأنیّت سنگر بودن مسجد را پس از چهار و نیم دهه از عمر بابرکت انقلاب اسلامی توانسته‌ایم ادا کنیم؛ به‌واقع همان سؤال اساسی است که باید اکنون صاحبان اندیشه و ارباب رسانه و فرهنگ و نیز دلسوزان انقلاب اسلامی به‌دوراز هر تعصّب و یا ملاحظه‌ای به آن پاسخ بدهند.

علی‌رغم پیشرفت‌های بسیار و خیره‌کننده در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی اما به‌تناسب عظمت انقلاب و نظام سیاسی برآمده از آن، متأسفانه نهادسازی و به‌تبع آن کارسازی در حوزه‌های مختلف حکمرانی مبتنی بر آموزه‌های دینی به‌صورت نظامند و سیستمی صورت نگرفته است. این در حالی است که ظرفیت‌های فراوانی در همه حوزه‌ها به برکت انقلاب اسلامی و آزادی و رهایی از زیر یوق نظام طاغوتی و وابسته به استکبار ایجاد گردیده است.

ازجمله این حوزه‌ها، نهادهای فرهنگی اعم از دینی و دولتی است که رسالت تعمیق معرفت و بصیرت‌افزایی دینی و سیاسی را بر حسب راهبرد (سیاست ما عین دیانت ما و دیانت ما عین سیاست ماست) به عهده داشته و دارند؛ بنابراین دو وظیفه اساسی و محوری بر عهده نهادهای فرهنگی بوده و هست که یکی اساساً با ذهنیت غلط که این موضوع تخصصاً در دایره مسئولیت فرهنگی نمی‌گنجد، مغفول قرار گرفته (بصیرت سیاسی) و دیگری نیز مورد بی‌مهری و بی‌توجهی، قرارگرفته است. تا بدانجا که بیشترین هزینه‌ها و دغدغه‌ها به نام فرهنگ ولی به کام عرصه‌های بیگانه با فرهنگ ناب دینی و انقلابی جریان یافته است. چه بسیار که در محافل علمی و محیط‌های عمومی از فرهنگ گفته و شنیده‌ایم اما هیچ‌گاه افکار و اندیشه‌ها را معطوف به (فرهنگ دینی) به‌عنوان روح و جان جامعه و نیز فرهنگ عمومی و توده‌ای ننموده‌ایم.

۵-۲- نتیجه‌گیری

رویکرد حل مشکلات و رفع نیازهای قابل‌رفع آحاد مردم در قالب محله‌های اسلامی با مدیریت نافذ و همه‌جانبه نگر و در مسیر سبک و سیاق زندگی اسلامی و مکتبی از

ضروری‌ترین اتفاقاتی است که می‌تواند با مرکزیت و اشرافیت مسجد تراز در هر محله محقق گردد؛ زیرا برای رسیدن به جامعه‌ی اسلامی مورد انتظار، لابد و ناگزیر از آن هستیم که اصالت را به دین و آموزه‌های دینی داده و سپس حول محور نهادهای دینی به‌ویژه مسجد تراز انقلاب اسلامی، اطمینان‌بخش‌ترین شیوه و برنامه‌ها را برای اداره امور مختلف و متنوع محله رقم زد.

ازآنجاکه بخش معظمی از دغدغه‌ها و بلکه فعالیت‌ها و مأموریت نهادهای دولتی و حاکمیتی (فرهنگی، اجتماعی، آموزشی و دینی و...) توسط مساجد برخوردار از شاخصه‌های تراز انقلاب در سطح جامعه و محلات اسلامی دنبال می‌گردد، شایسته است ضمن تمرکز نهادی بر مدیریت امور مرتبط با مساجد در محلات اسلامی و در سطح ملی، از ناحیه‌ی دولت‌های اسلامی؛ سالانه ردیف بودجه‌ای برای این امر از طریق مراجع تقنینی و اجرایی؛ تخصیص یابد؛ و البته با سازوکاری مناسب و رتبه‌بندی مساجد کشور جهت حمایت عزتمندانه و تکلیفی از آن‌ها طبق یک نظام گزارش‌گیری دقیق و برنامه محور؛ در اختیار مساجد قرار گیرد. ازاین‌روی مسجد تراز در هر محله به‌منزله محور و سنگر اساسی و تأثیرگذار محله اسلامی؛ متناسب با نیازهای مختلف عامه مردم نقش ایفا می‌نماید. در این صورت دیگر نیازی به ایجاد تشکل‌های بخشی و جزیره‌ای که بعضا مزاحم و خنثی‌کننده فعالیت‌های یکدیگر در سطح محله می‌باشد، همچون سرای محلات و کانون‌های فرهنگی وابسته به نهادهای مختلف حتی برای طرح انتقادها و اعتراض‌ها با نگاه سیاسی و اجتماعی؛ نخواهد بود و بلکه به‌صورت سازمان‌یافته و متمرکز فعالیت‌های گوناگون، در راستای نیازهای اجتماعی در مقیاس هر محله از طریق مسجد تراز؛ انجام خواهد گردید.

بامید تحوّل اساسی در راستای منویات امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و تحقق دغدغه‌ها و دستورات معظم له در بیانیه گام دوم انقلاب و زمینه‌سازی ظهور منجی عالم (عج) با شکل‌گیری جامعه‌ی در مدخل ظهور. انشالله

۵-۳- پیشنهادها مطالعاتی و راهبردی:

۱ -ضرورت تحقیق و پژوهشی مستقل، پیرامون هویت و کارکردهای مسجد تراز انقلاب اسلامی.

۲ -تغییر و تحوّل ساختاری و نهادی، به‌ویژه در حوزه‌های فرهنگی و تربیتی بر مبنای آرمان‌های انقلاب اسلامی و بیانیه گام دوم انقلاب.

۳ -ظرفیّت سازی انسجام بخش و وحدت‌آفرین شبکه عظیم مساجد در سطح جهان اسلام با محوریت مسجدالحرام و مسجدالاقصی.

۴ -جایگاه و سازوکار ایده محله اسلامی مسجد محور از طریق هویّت بخشی به نهاد مسجد به‌عنوان نهادی در متن و بلکه محور اصلی محله‌ی اسلامی در جامعه اسلامی و ولائی.
۵ -ماهیت و چگونگی استقلال نهادهای دینی ازجمله مسجد (متناسب با شرایط دوران مُکنت و اقتدار) و درعین‌حال ارتباط نقطه‌چین با حاکمیّت (تعریف سازوکار ارتباط نهاد های دینی بویژه مسجد با نظامات و شاکله‌ی حاکمیت و دولت اسلامی).

اجرایی و عملیاتی:

۱ -قرارگرفتن مسجد تراز انقلاب اسلامی در دستور کار ملّی...
۲ -تشکیل کنگره‌ای با عنوان همین مقاله در سطح جهان اسلام و در سطح ملی.
۳ -احیای ظرفیت‌های مساجد (به‌تناسب نیازهای محلی و منطقه‌ای).
۴ -ایجاد کارگروه محله‌ی اسلامی؛ برای ایجاد وحدت رویه و حذف اقدامات موازی.
۵ -ارتباط و تعامل متقابل مساجد با سایر بازی گران فرهنگی و اجتماعی و... در جهت تحقق محله اسلامی در سطح ملی.

۶- منابع

۶-۱- منابع فارسی

قرآن کریم
۱. نهج‌البلاغه/ دشتی محمد/ ۱۳۷۹ ش/ مشهور قم
۲. نهج الفصاحه / کلمات قصار پیامبر اکرم (صل الله علیه و آله)/۱۳۲۴ ق/ انتشارات جاویدان
۳. صحیفه نور/ امام خمینی (ره)
۴. منظومه فکری و منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۵. بیانیه گام دوم انقلاب/ امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۶. الکافی / شیخ کلینی/ ۱۴۰۷ ق / دار الکتب الاسلامیه تهران
۷. میزان الحکمه / ری‌شهری/۱۳۸۴ ش/ دار الحدیث
۸. مسجد در آینه ثقلین /عبدالهادی مسعودی و علی راد/۱۳۹۶/ پژوهشگاه قرآن و حدیث
۹. متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۱۰. منظومه فکری و مکتب سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی

۱۱. شهید مطهری ، مجموعه آثار، انتشارات صدری، تهران
۱۲. جمشیدی، محمدحسین، اندیشه سیاسی شهید رابع سید محمدباقر صدر، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل، تهران،۱۳۷۷ ش
۱۳. عیوضی، محمدرحیم، درآمدی تحلیلی بر انقلاب اسلامی ایران، دفتر نشرمعارف قم، چاپ ۱۹، ۱۳۹۱ ش
۱۴. مدیریت راهبردی / حسن بیگی/ ۱۳۹۰/ موسسه سمت
۱۵. تاریخ و معماری مساجد / سید سجاد موسوی/ ۱۳۹۳ ش/ برهان صادق
۱۶. نماز زیباترین الگوی پرستش / نعیم‌آبادی/ ۱۳۸۲ ش/ ستاد اقامه نماز
۱۷. مسجد و پایگاه توحید و تقوا / رزاقی/ ۱۳۶۲ ش/ دفتر مرکزی حزب جمهوری اسلامی
۱۸. آداب الصلوات / امام خمینی (ره)/ ۱۳۹۴ ش/ تهران/ موسسه تنظیم و نشر آثار امام

۶-۲- منابع فارسی به لاتین

1. Holy Quran
2. -Nahj al-Balagheh/Dashti Mohammad/1379 Sh/Mashor Qom
3. -Nahj al-Fasaha / Sayings of the Holy Prophet (peace be upon him) / 1324 AH / Javidan Publications
4. -Sahifa Noor/ Imam Khomeini (RA)
5. -The intellectual system and menus of Imam Khamenei (Mod Zaleh Al-Ali)
6. -Statement of the second step of the revolution/ Imam Khamenei
7. -Al-Kafi / Sheikh Kalini / 1407 AH / Dar al-Katb al-Islamiya, Tehran
8. -Mizan al-Hikma / Ray Shahri / 1384 / Dar Al Hadith
9. -The mosque in the mirror of Saqlain / Abdul Hadi Masoudi and Ali Rad / 2016 / Quran and Hadith Research Center
10. -Text of the Constitution of the Islamic Republic of Iran
11. -The intellectual system and school of Lieutenant General Martyr Haj Qassem Soleimani
12. -Shahid Motahari, collection of works, Sadri Publishing House, Tehran
13. -Jamshidi, Mohammad Hossein, Political Thought of Martyr Rabi Seyyed Mohammad Bagher Sadr, Office of Political and International Studies, Tehran, 1377
14. -Ayouzi, Mohammad Rahim, An Analytical Introduction to the Islamic Revolution of Iran, Qom Encyclopedic Publishing House, 19th edition, 1391
15. -Strategic Management / Hasan Beigi / 2019 / Semat Institute

16. -History and architecture of mosques / Seyyed Sajjad Mousavi / 2013 / Burhan Sadegh
17. -Prayer is the most beautiful model of worship / Naeemabadi / 1382 Sh
18. -Masjid and base of monotheism and piety / Razaghi / 1362 / Central office of Hamhouri Islamic Party
19. -Adaab al-Salawat / Imam Khomeini (RA) / 1394 / Tehran / Institute for Editing and Publishing Imam's Works
20.